

תָּשִׁיבָה  
SIVAN  
TAMUZ  
רוֹשׁ חֹדֶשׁ

# ROŠ CHODEŠ

VĚSTNÍK ŽIDOVSKÝCH NÁBOŽENSKÝCH OBCÍ  
V ČESKÝCH ZEMÍCH A NA SLOVENSKU



Část zachované a restaurované výzdoby v synagoze v Kosově Hoře.  
(K textům na str. 8–9. Foto Jiří Daníček.)

## ZASEDÁNÍ RADY FŽO V ČR

Druhé letošní zasedání vrcholného orgánu Federace ŽO v ČR se uskutečnilo ve středu 22. června. Projednávalo se osm bodů: 1/ kontrola zápisu; 2 / návrh zákona o majetkovém vypořádání státu a církví a náboženských společností – současný stav a další postup; 3/ volba zástupce FŽO v dozorčí radě ŽMP; 4 /otázka členství FŽO v ECJC; 5/ čerpání rozpočtu FŽO v I. čtvrtletí 1011; 6/ setkání českých a slovenských Židů; 7/ žádost Bejt Simcha o přiznání statutu židovské obce; 8/ různé.

**Bod 2, návrh zákona o majetkovém vypořádání státu a církví:** Rada přijala usnesení, které stanovuje strategii a cíle, jež budou představitelé FŽO při jednáních prosazovat.

**Bod 3, volba zástupce FŽO v dozorčí radě ŽMP:** Ze dvou navržených kandidátů zvolila Rada FŽO v tajném hlasování pana V. L. Volby se účastnilo 32 členů rady, vítězný kandidát dostal 17 hlasů.

**Bod 4, otázka členství FŽO v ECJC:** Evropská rada židovských obcí obnovila po dočasné krizi činnost a nově se ustavila. Ustavující schůze v Paříži se účastnil jako pozorovatel místopředseda FŽO pan P. Papoušek. Poté, co přítomní vyslechli jeho zprávu, se rada ztotožnila s doporučením předsedy vyčkat alespoň půl roku a sledovat fungování této instituce v její nové podobě.

**Bod 5, čerpání rozpočtu FŽO v I. čtvrtletí 2011:** Rada přijala zprávu o plnění rozpočtu na vědomí bez připomínek.

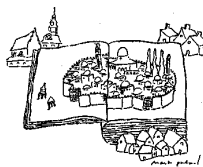
**Bod 6, setkání českých a slovenských Židů:** Předseda informoval o termínu a místě konání: (1.–4. 9. Štrbské pleso) a navrhl následující postup – FŽO osloví oficiálně dopisem organizátory a vyžádá si podrobnější informace, poté stanoví koordinátora pro účast ze strany ŽO a organizací z českých zemí. Rada vzala návrh bez připomínek na vědomí.

**Bod 7, žádost Bejt Simcha o přiznání statutu židovské obce:** Žádost byla adresována prezidiu, Bejt Simcha bude vyzvána, aby předložila doklady, které pro takový případ definuje Statut FŽO. Bylo konstatováno, že podle Statutu FŽO musejí členové nové obce, pokud jsou členy jiné ŽO, na toto členství rezignovat. Dodané doklady budou prověřeny RK FŽO a poté předloženy radě FŽO s příslušným návrhem na vznik nové obce. *jd*

## ŽIDÉ NA SUDETONĚMECKÝCH DNECH

Dva čeští Židé, Toman Brod a Oldřich Stránský, a trojčlenná izraelská delegace se 10.–12. června zúčastnili 62. sudetoněmeckých dnů v bavorském Augsburgu.

## AKTUALITY



Letošním mottem srazu bylo „Dialog a pravda – vytvořit sousedství“. Předseda Sudetoněmeckého krajanského sdružení Franz Pany i mluvčí sudetských Němců a poslanec Evropského parlamentu Bernd Posselt ve svých projevech řekli, že vlnu utrpení milionů lidí, národů a národnostních skupin vyvolali nacisté. Výslovně uznali vinu Německa. Ohradili se však proti kolektivnímu označování viníků a obětí. V tomto postoji ho podporuje i český historik Toman Brod, který pro své židovství prošel Terezínem, Osvětimí a Gross-Rosenem: „Odmítám koncept kolektivní viny. Dobří a špatní lidé byli a jsou napříč etnickými skupinami,“ říká Brod, jenž loni v prosinci provedl Posselta Terezínem. Ukázal mu i rampu, odkud ho v zimě roku 1943 odváželi do Osvětimi. Společně také navštívili Lidice, kde Posselt položil kytici červených a bílých růží, a most v Ústí nad Labem, ze kterého byli sudetoněmečtí obyvatelé v létě 1945 házeni do Labe. Součástí oficiálního programu byla také přednáška o příběhu Tór z Krnova a o vzniku židovských regionálních center v Úštěku, Míkulově a Krnově. *pk*

## BUSTA BUDE!

V uplynulých číslech *Rch* (4–6/2011) referoval Jaroslav Franek o událostech na Slovensku, mj. o plánech instalovat v Rajci bustu F. Ďurčanského, radikálního fašistického politika, ministra vlády Slovenské republiky a tvůrce většiny prvních slovenských protizidovských norem (více viz *Rch* 4). Proti umístění busty protestovali místní obyvatelé, představitelé židovského společenství na Slovensku i Slovenský svaz protifašistických bojovníků. Marně. Vzhledem k tomu, že městské zastupitelstvo v Rajci považuje Ďurčanského za „svého nejvýznamnějšího rodáka“, dne 9. června jeho zástupci rozhodli o plánu instalovat bustu Ferdinanda Ďurčanského na náměstí Slovenského národního povstání, tak jak plánovalo předešlé zastupitelstvo v roce 2009.

Předseda hnutí Human, které proti tomuto kroku protestuje, Peter Marianek po potvrzení platnosti usnesení z roku 2009 uvedl, že podá trestní oznámení: „V podstate nás to neprekvapuje. Sme pripravení na tretí stupeň našej kampane, ktorá bude na súdoch. Pretože rozhodnutie, aj keď je demokratickým spôsobom hlasovania prijímané, nie je obsahovo demokratické. Poruňuje niekoľko platných zákonov Slovenskej republiky a rozhodnú o tom nezávislé súdy,“ konštatoval Marianek.

*tasr*

## NADAČNÍ FOND OBĚTEM HOLOKAUSTU: VÝBĚROVÉ ŘÍZENÍ

NFOH vyhláší výběrové řízení na podporu projektů v programech:

**Péče** – program podpory projektů sociálně zdravotní péče se zvláštním zřetelem k potřebám těch, kteří přežili holocaust.

**Připomínka** – program podpory projektů sloužících k důstojné připomínce obětí holocaustu a vzdělávání o holocaustu.

**Obnova** – program podpory projektů rekonstrukce, obnovy a zachování židovských památek.

**Budoucnost** – program podpory projektů vzdělávacích aktivit v judaismu a rozvoj židovských komunit.

Uzávěrka pro příjem žádostí je **21. září 2011**.

Grantová pravidla a formuláře pro podání žádosti o nadační příspěvek naleznete na internetových stránkách [www.fondholocaust.cz](http://www.fondholocaust.cz). *mm*

## OBSAH

*Zemřela Jelena Bonnerová* **3**

*Sidry na tento měsíc* **4–5**

*Epitaf jako památka*

*rozhovor s památkářem*

*V. F. Chvátalem* **6–7**

*K. Poláček: Jak jsem se oženil* **8**

*O záchraně synagogy v Kosově Hoře* **9**

*Anna Rosenbaumová: Mariánské Lázně*

*1945–1949* **10–11, 15**

*Tváře a osudy města Chebu* **12–13**

*Alma a krásná Poldi*

*(o dvou divadelních*

*představeních)* **14, 18**

*Šelomo ben Jeichiel Luria:*

*Z cyklu Rabínské myšleni středověku*

*a renesance* **16–17**

*Výběr z českého tisku* **18**

*Izrael:*

*Nespokojená země spokojených* **19**

*Kalendárium* **20**

*Kultura, zprávy, inzerce* **21–23**

*Zprávy ze světa* **24**

Dne 18. června zemřela v americkém Bostonu ve věku 88 let lékařka Jelena Bonnerová, sovětská aktivistka za lidská práva, vdova po disidentovi, nositeli Nobelovy ceny míru, fyziku Andreji Sacharovovi. Její smrt oznámily přední světové agentury. Ačkoli Bonnerová několik posledních let trpěla srdečními a dalšími nemocemi a na veřejnosti nevystupovala, patřila stále k nejvýznamnějším symbolům odporu proti totalitní moci, cynismu a krutosti, jaké náš svět mohl poznat.

### OTEC ARMÉN, MATKA ŽIDOVKA

Narodila se 15. února roku 1923 ve městě Merv v sovětském Turkmenistánu do rodiny nadšených komunistů arménskému otci a židovské matce. Otec byl zavražděn roku 1937 při stalinských čistkách, matku sovětské úřady zatklly a odsoudily k desetiletému pobytu v pracovním táboře. Jelenu a jejího bratra vychovávala babička. Když se odmítla zříci svých rodičů, vyloučili ji ze Svazu komunistické mládeže. Za války vstoupila dobrovolně do armády jako ošetřovatelka, na frontě byla těžce zraněna a utrpěla úraz očí, při kterém téměř oslepla; následky úrazu pocítovala celý život. Po válce vystudovala

medicínu, pracovala a publikovala v lékařských časopisech. Vdala se, měla dvě děti, manželství se roku 1965 rozpadlo. Za Chruščovovy éry vstoupila do komunistické strany s tím, že tak pro nápravu režimu, který zničil její rodinu, zmůže více. Z této iluze ji, jak sama řekla, vyléčil v srpnu 1968 vstup sovětských vojsk do Československa. Patřila k několika statečným, kteří proti okupaci veřejně protestovali. Začala psát i o lidech postižených stalinským režimem, pomáhala sestavovat informační bulletin *Kronika současných událostí*, samizdatové periodikum, které v Sovětském svazu vycházelo v letech 1968 až 1983 a jehož autoři psali o nejrůznějších případech porušování lidských práv. Roku 1972 vystoupila z komunistické strany.

### SACHAROV

Tehdy se také provdala za nukleárního fyzika Andreje Sacharova; brzy nato, když režim vyhostil ze země spisovatele Alexandra Solženicyna (1974), se manželé stali vůdčí silou sovětského disidentského hnutí. Byla to Jelena Bonnerová (a její matka), kdo Sacharova uvedly to širšího disidentského hnutí, a jak napsal ve svých pamětech, naučila ho „věnovat se více obraně jednotlivých obětí nespravedlnosti“. Představitelé

bou měla několik infarktů a její zdravotní stav se zhoršoval. Roku 1986 směla vycestovat do Itálie a podrobit se operaci srdce (při této příležitosti se setkala i s papežem Janem Pavlem II.; v Londýně pak s premiérkou Thatcherovou a prezidentem Mitterrandem). Z exilu manžele propustil před Vánocemi téhož roku Michail Gorbačov a tento čin byl prý nejzřetelnějším symbolem počátku politiky glasnosti.

### VÝZVA SVĚTU

Po smrti manžela a po rozpadu Sovětského svazu Bonnerová ve své činnosti neustala. Připravila k vydání paměti Andreje Sacharova, neustále kritizovala nedostatek demokracie v zemi, válku v Čechách; roku 2010 podepsala petici za odvolání Vladimira Putina. V posledních letech života, kdy žila se svými dětmi v USA, věnovala pozornost také růstu antisemitismu v Evropě, situaci na Blízkém východě, hrozbě terorismu, protizraelským náladám a snahám upírat Státu Izrael právo na existenci.

Tématem terorismu se zabývala také ve svém (bohužel dodnes aktuálním) textu z roku 2002, nazvaném „Výzva světové společnosti“. „Bud' zvítězí terorismus, syčený antisemitismem, antiamerikanismem a ambicemi některých politiků, nebo se proti nim postaví náš obyčejný lidský rozum a porazí je. Třetí cesta neexistuje!“ říká tu mimo jiné. Je typické, že výzvu nepsala jen pro současníky, ale pro všechny, komu „není lhostejná naše budoucnost, budoucnost našich dětí a vnoučat“, jako by tehdy už těžce nemocná a poloslepá cítila ještě větší odpovědnost za celý svět. O sedm let později mluvila na Mírovém fóru v Oslu. I tehdy vyjádřila své obavy: „Antisemitické a antiizraelské nálady se šíří Evropou i dál za její hranice. Ale přesto doufám, že státy a jejich vůdci si vzpomenou na etickou zásadu, kterou razil Sacharov, a přijmou ji za svou: „Nakonec se ukáže, že morální volba je i volba nejpraktičtější.““

*(Ze zahraničních pramenů připravila am.)*

## NEJPRAKTIČTĚJŠÍ JE BÝT MORÁLNÍ

*Zemřela Jelena Bonnerová*



Jelena Bonnerová s manželem Andrejem Sacharovem. Foto archiv.

komunistického režimu měli vůči Bonnerové speciální výhrady: obviňovali ji, že je „cizí agentka“, která způsobila, že její manžel se obrátil proti své vlasti, že si ho jako „chamtivá Židovka vzala jen kvůli jeho privilegovanému postavení“. Sacharovův status vědce a nositele Nobelovy ceny i osud Bonnerové, která prošla vlasteneckou válkou, nějaký čas bránily tomu, aby byli zatčeni. K tomu došlo roku 1980, když Sacharov po vpádu Sovětů do Afghánistánu vyzval k mezinárodnímu bojkotu olympijských her v Moskvě. Zatímco slavného fyzika poslala vláda do vyhnanství v Gorkém, Bonnerová směla ještě dva roky cestovat mezi Moskvou a Gorkým a zpravovat o osudu svého manžela. Pak byla zatčena, odsouzena a deportována do Gorkého i ona. Tehdy už za se-

**PINCHAS (4M 25,10–30,1)**

„Pinchas, syn Elázara, syna Aharona kněze, odvrátil můj hněv od synů Jisraele, protože za mne žárlil žárlivostí, a tak jsem já syny Jisraele nezničil svou žárlivostí. Proto pověz: Hle, dávám mu svou smlouvu míru!“ (4M 25,11–12)

Smlouvu míru!?

Na konci sidry z minulého týdne jsme četli o tom, že jeden princ z kmene Šimon se veřejně stýkal s midjánskou princeznou, že soudci u vchodu do jejich stanu setkání bezradně plakali. Když to viděl Pinchas, popadl kopí a oba hříšníky probodl (4M 25,6–8). Jednalo se o spontánní čin muže zapáleného pro svou pravdu, jenž sebe sama vnímal jako jediného obránce víry. Jednal, aniž nechal potrestání na zákonu a soudcích, spoléhaje na to, že v pozdějším procesu vystoupí se svědectvím celé společnosti.

Není zvláštní, že právě Pinchasovi daruje Hospodin smlouvu míru a současně smlouvu o věčném kněžství? Lze si představit, že zélótovi, náboženskému horlivci, je přisouzena vášeň, oddanost a přesvědčení, ale jen stěží touha po míru! Moudří Talmudu při své charakteristice ctností velekněze Aharona zdůrazňují mírumilovnost: „Hilel řekl: Buď jedním z žáků Aharona, miluj mír a usiluj o mír, měj v lásce lidi a přiváděj je blíže k Tóře.“ (Avot 1,12) Nepředstavují snad náboženská horlivost a usilování o mír dvě rozdílné hodnoty?

Abychom pochopili, proč věnoval Bůh dar míru Pinchasovi, měli bychom se začíst do Knihy soudců, připomenout si událost z pozdější historie židovského národa, která zachycuje Pinchase nikoli jako fanatického zélóta, ale jako člověka, jenž zjednává míru.

Pod Jehošuvým vedením Židé dobyli většinu Zaslíbené země; kmeny Rúben, Gad a polovina kmene Menaše se chystají osídlit gileádskou zemi na východní straně Jordánu. Přitom však zbudují velký, nápadný oltář. Ostatní izraelské kmeny jsou v šoku, vnímají stavbu oltáře jako vzpouru proti jedinému Bohu a schyluje se k bitvě. Ještě než vyhlásí válku, pověří však kněze Pinchase, syna Eleazarova, společně s deseti předáky kmenů, aby se pokusili zjednat pokojné řešení hrozícího konfliktu.

## SIDRY PRO TENTO MĚSÍC

Pinchasova delegace se zachová geniálně: připomene vzbuřencům ničivý Hospodinův hněv, který postihl celý národ, když došlo k uctívání modly Peora a k setkání Izraelců s Moabitkami a Mid-



Mark Podwal: Židovské putování I.

jánkami. Tato připomínka jasně odkazuje k modlářství, které vedlo k Pinchasovu fanatickému činu. Pinchas Rúbenovcům, Gádovcům a lidem z kmene Menaše vysvětlí, že stavba oltáře v Šilo by způsobila další vlnu Božího hněvu, který by zasáhl celou pospolitost, a že ostatní kmeny musí zakročit, aby Hospodinově zlobě předešly.

Zásadním motivem, na němž spočívá Pinchasova argumentace, je význam národní jednoty, kdy každá část národa je i přes názorové rozdíly zodpovědná za činy té druhé. V zájmu jednoty Pinchas nabídne, že pokud se kmeny stavící oltář cítí poškozeny tím, jak daleko jsou od svatyně, ostatních deset kmenů je ochotno

přijmout je zpět na západní břeh Jordánu, i kdyby to znamenalo, že se musejí vzdát části území, které již zabraly. Vše se nakonec vysvětlí: oltář nebyl zamýšlen jako urážka svatyně v Šilo ani neměl zmenšit její význam, měl jen symbolizovat jednotu víry a národnosti mezi kmeny na obou březích Jordánu.

Pinchas se zde osvědčil jako skutečný mírotvorce, ryzí kněz, který miluje a usiluje o něj, člověk, kterého v mládí extrémní okolnosti vykojily z jeho povahy a on se zachoval jako náboženský horlivec.

S tímto povědomím vnímejme incident s Baal Peorem: Izraelci hřeší s Moabitkami, vyznávají modlu Peora. Hospodin pověří Mojžíše a ten přikáže soudcům, aby potrestali všechny modláře. Právě v tuto chvíli dojde k setkání mezi Šimonem a midjánskou ženou, což je veřejná urážka samotného Mojžíše, křiklavé porušení jeho příkazu. Mojžíš se nemůže ani pohnout, ani promluvit, tak je rozrušen; soudci se rozpláčou. V tu chvíli zasáhne Pinchas, aby zachránil charakter národa a mír Izraele.

Možná existuje odlišný výklad: Pinchas byl vždy zélótem, náboženským fanatikem, a v záblesku pravdy jednal tak, aby zachránil národ. Hospodin ho odměnil darem míru. Ať je pravá Pinchasova povaha jakákoliv, pro nás zní jeho poselství jednoznačně: fanatismus se nesmí stát naší normou ani národním cílem. Musíme žít vždy v souladu s Boží smlouvou o míru!

Možná existuje odlišný výklad: Pinchas byl vždy zélótem, náboženským fanatikem, a v záblesku pravdy jednal tak, aby zachránil národ. Hospodin ho odměnil darem míru. Ať je pravá Pinchasova povaha jakákoliv, pro nás zní jeho poselství jednoznačně: fanatismus se nesmí stát naší normou ani národním cílem. Musíme žít vždy v souladu s Boží smlouvou o míru!

**MATOT-MASEJ (4M 30,2–36,13)**

„Toto jsou pochody synů Jisraele poté, co pod vedením Mošeho a Aharona vyšli ze země Micrajim po svých vojscích. Jejich výchozí stanoviště a cesty na Hospodinův rozkaz zapsal Moše. A to jsou jejich cesty z jejich výchozích stanovišť.“ (3M 33,1–2)

Proč je v Bibli tak detailně zaznamenáno všech 42 zastavení čtyřicetileté pouti Židů po poušti? Každé místo, kde se utábořili, je současně i „výchozím stanovištěm“, takže každé je zmíněno dvakrát. Proč? Tenhle problém vysvětlují různí komentátoři; já bych se rád soustředil na komentář Nachmanidův.

Nachmanida trápí nejen výčet zastávek, ale také dodatečné prohlášení, sice že Mojžiš stanoviště zapsal na Hospodinův příkaz. Tím je zřejmé, že záznam má svůj význam. Nachmanides nejprve cituje Rašicho, který říká, že Mojžiš „se rozhodl popsat celou cestu. Zamýšlel tím zpravit budoucí generace o láskyplné dobrotě Hospodina, který ochránil svůj národ i při složitém putování“. Poté Nachmanides cituje Maimonida (*Průvodce tápajících*), který vnímá podrobnosti cesty jako prostředek, jak potvrdit historickou pravdu vyprávění. Dodává, že pozdější generace by si mohly myslet, že Židé putovali „pouští, která byla podobná obdělávané zemi; oázami, které byly uzpůsobené na pohodlný pobyt; místy, která bylo možné obdělávat a sklízet z nich úrodu; živit se plody; oblastmi s mnoha studnami...“ Výčet stanovišť má tedy zdůraznit rozsah zázraku, díky němuž Izraelité přežili. Poté, co citoval tyto názory, přidává Nachmanides svůj vlastní, poměrně záhadný komentář: „Záznam cesty byl Boží příkaz, ať z důvodů, které jsem uvedl, nebo kvůli účelu, jehož tajemství nám ještě nebylo zjeveno.“ Nachmanides jako by naznačoval, abychom se nad tím ještě zamysleli.

Podíváme-li se na verše citované v úvodu, překvapí nás možná, že jsou tu dvakrát za sebou zmíněny „cesty z výchozích stanovišť“. Základem naší historie je neustálý pohyb – cílem cesty je Zaslíbená země, Jeruzalém, vykoupění. Když S. J. Agnon získal Nobelovu cenu za literaturu, zeptali se ho na jeho rodiště. K překvapení tazatele Agnon odpověděl, že se narodil v Jeruzalémě. Ale vždyť každý ví, že jste se narodil v Bučači, haličském městečku, opáčil novinář. Agnon ho opravil: „Narodil jsem se v Jeruzalémě před více než třemi tisíci lety. To je můj počátek. Bučač v Haliči je jen jedna ze zastávek.“

(Z komentářů rabího Šloma Riskina vybrala a přeložila A. Marxová.)



Mark Podwal: Židovské putování II.

## BOHOSLUŽBY v pražských synagogách – červenec 2011

### Staronová synagoga

1. 7.	pátek	mincha a kabalat šabat	20.00 hodin
2. 7.	sobota	<b>ŠABAT ROŠ CHODEŠ TAMUZ</b> <b>CHUKAT</b> 4M 19,1–22,1 hf: Iz 66,1–24 mincha konec šabatu	21.00 hodin 22.23 hodin
3. 7.	neděle	<b>2. den Roš chodeš tamuz</b>	
8. 7.	pátek	mincha a kabalat šabat	20.00 hodin
9. 7.	sobota	<b>BALAK</b> 4M 22,2–25,9 hf: Mi 5,6–6,8 perek 5 mincha konec šabatu	20.50 hodin 22.18 hodin
15. 7.	pátek	mincha a kabalat šabat	20.00 hodin
16. 7.	sobota	<b>PINCHAS</b> 4M 25,10–30,1 hf: 1Kr 18,46–19,21 perek 6 mincha konec šabatu	20.40 hodin 22.11 hodin
19. 7.	úterý	půst 17. tamuz	2.41–21.44 hod.
22. 7.	pátek	mincha a kabalat šabat	20.00 hodin
23. 7.	sobota	<b>MATOT</b> 4M 30,2–32,42 hf: Jr 1,1–2,3 perek 1 mincha konec šabatu	20.30 hodin 22.01 hodin
29. 7.	pátek	mincha a kabalat šabat	20.00 hodin
30. 7.	sobota	<b>MASEJ</b> 4M 33,1–36,13 hf: Jr 2,4–28; 3,4; 4,1–2 perek 2 mincha konec šabatu	20.20 hodin 21.49 hodin

V sobotu šachrit (ranní modlitba) od 9 hodin.

Každý všední den maariv (večerní modlitba) od 19.30 hodin.

### Vysoká synagoga

Ve všední dny šachrit (ranní modlitba) v 8.30 hodin,

mincha (odpolední modlitba) ve 14.00 hodin.

V sobotu mincha (odpolední modlitba) od 13.30 hodin.

### Jeruzalémská synagoga

Páteční večerní bohoslužba se koná pouze 1. července od 20.00 hodin.

V sobotu se ranní bohoslužby konají vždy od 9.00 hodin.

### Bejt Simcha

(Maiselova 4, Praha 1)

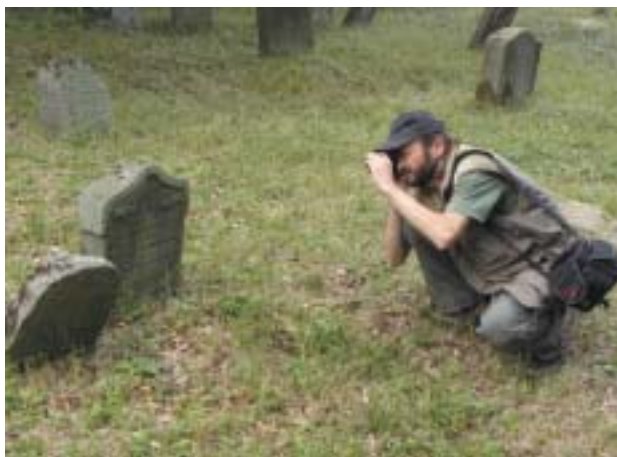
Kabalat šabat každý pátek od 18 hodin; po bohoslužbě následuje buď studium týdenního oddílu Tóry, nebo výuka šabatových zpěvů – zmirot.

Úvod do judaismu každé úterý od 19.45 hodin.

# EPITAF JAKO PAMÁTKA

*Rozhovor s památkářem Václavem F. Chvátalem*

*PhDr. Ing. VÁCLAV FRED CHVÁTAL (nar. 1968 v Plzni) vystudoval Vysokou školu zemědělskou v Brně (lesnickou fakultu), antropologická studia ve Finsku a FF UK v Praze (finský jazyk a literaturu). Od podzimu 2002 se v Muzeu Českého lesa v Tachově věnuje dokumentaci a výzkumu hebrejské epigrafiky a záchraně židovských památek, zejména hřbitovů. Dosud podrobně zdokumentoval 18 židovských hřbitovů Plzeňského kraje, je autorem řady dokumentačních prací, článků a přednášek na toto téma. Podílí se na mapové dokumentaci židovských hřbitovů v ČR (ve spolupráci se Židovským muzeem v Praze), účastnil se výzkumu židovského hřbitova Szczebrzeszyn (východní Polsko, spolu s prof. Hüttenmeisterem z Univerzity v Tübingenu) a židovských hřbitovů ve Finsku (ve spolupráci s Finskou kulturní nadací a Židovskou obcí v Helsinkách). Je autorem knihy Příběhy telických náhrobků a spoluautorem knihy Židovské památky Tachovska.*



Václav F. Chvátal při práci v terénu. Foto archiv.

často objevují jména měst nebo vesnic, kde pohřbení žili nebo odkud pocházeli. Tady bývá někdy problémem přepis místních jmen v hebrejských epitafech – jméno je tam často zkomolené, různě krácené apod. Velmi mi v tom pomáhají zkušenosti z jazykovědných studií, ale také dobové mapy a další archivní prameny. Mnohde najdeme i zmínku o povolání pohřbeného,

někdy i o jeho rodinných poměrech (počet dětí apod.), činnosti a významu v životě místní komunity apod.

**Mluvíte o hřbitovech, které nebyly nikdy zdokumentovány. A pokud byly zdokumentovány, tak údaje převzmete?**

S takovým případem jsem se zatím nesetkal. Já vstupuji do pralesa a první krok mé práce spočívá v tom, že organizuji opravu hřbitova, jeho čištění, sháním na to dotace. Teď už se touhle činností zabývám méně, protože nám vydatně pomáhá Federace židovských obcí a Matana, víc se soustřeďuji na odbornou práci, jedním také s památkáři, s památkovým ústavem.

K prvotní dokumentaci patří i inventarizační soupisy: měření všech náhrobků, popis jejich materiálu, což je potřeba pro památkový ústav a pro to, aby hřbitov mohl být prohlášen za kulturní památku. Na základě naší dokumentace už bylo takto prohlášeno sedm hřbitovů.

**Podle jakých kritérií je hřbitov prohlášen za kulturní památku? Podle toho, jak staré a cenné má náhrobků?**

Ministerstvo kultury rozhoduje podle charakteru lokality, ale lze říct, že na status kulturní památky aspirují všechny české židovské hřbitovy. Vezměte třeba Nový ži-

dovský hřbitov v Tachově. Byl založen až roku 1936, ale je tam zachováno původní hřbitovní vybavení, funkcionalistická márnice, náhrobky z roku 1936 až 1938. Na konci války byl na části hřbitova zřízen největší masový hrob obětí pochodu smrti v České republice. To už zakládá důvody, proč by měl být tenhle hřbitov kulturní památkou. V Přešticích je 43 náhrobků, není tam nic umělecky hodnotného, nicméně je to jediná památka na židovskou komunitu v Přešticích! Takhle to je na mnoha místech a tohle je důvod, proč řada českých židovských hřbitovů aspiruje na status kulturní památky.

**Umíte hebrejsky?**

Bez základů hebrejštiny bych se nehnul, to je elementární věc. Naučil jsem se to kvůli své práci. Ale zajímal jsem se o ni už dřív, navíc jsem jazykář, studoval jsem ugrofinskou filologii a dávno předtím lesnickou fakultu.

**To se vám teď hodí...**

Určitě, práce s motorovou pilou se hodila. Ne úplně žertem říkám, že všechna má zaměstnání a veškeré mé studium směřovaly k tomu, abych jednou zdokumentoval židovské hřbitovy. Pracoval jsem mj. v zeměměřičské firmě, dnes si dělám své vlastní zaměření, kreslím polohopisné plány; díky zájmu o jazyky jsem ovládl základy hebrejštiny, zajímal jsem se vždycky o historii i o judaismus.

**Jakými pravidly se při výzkumu řídíte?**

Metodiku jsem popsal: zpravidla to začíná neprostupnou džunglí a končí to kompletním soupisem, opisem, překladem a komentářem náhrobků, fotodokumentací a prohlášením hřbitova za kulturní památku. Naše pracovní postupy se neustále zdokonalují, protože máme čím dál lepší fotoaparáty a čím dál lepší prostředky na přepisy. Začínal jsem tak, že jsem chodil po hřbitovech a opisoval náhrobky přímo v terénu. U mnoha náhrobků je to dobrá cesta, ale ukázalo se, že fotodokumentace ji na mnoha místech předčí, pokud je udělaná dobře. Náhrobní nápisy můžeme v počítači jednak nazvětšovat, ale hlavně nasvítit speciálním osvětlením, takže písma vyvstanou a krásně se čtou. Rád bych v této souvislosti zmínil zásluhu svého kolegy z pražského Židovského muzea Daniela Polakoviče, precizního vědce, který mě naučil fotografovat náhrobky a přišel právě s touto metodikou dokumentace.

**Pracujete v oddělení dokumentace a výzkumu židovských památek v tachovském Muzeu Českého lesa. Řekl byste, kdy a jak tohle oddělení vzniklo?**

Oddělení vzniklo na podzim roku 2002, když jsem nastupoval. Tehdy naše paní ředitelka dr. J. Hutníková, která celé to muzeum postavila na nohy, rozhodla, že by bylo dobré věnovat pozornost i židovským památkám, a nabídla mi, abych se jimi zabýval; já rád souhlasil.

**Čeho všeho se výzkum týká a jak velkou oblast zahrnuje?**

Cílem výzkumu každého hřbitova je jeho kompletní fotodokumentace v co nejlepší podobě, výběr údajů z epitafů, tedy jména pohřbeného, datum úmrtí, popřípadě další údaje a komentář k nim. Tedy: náhrobek vyfotografujeme, vyexcerpujeme údaje, přeložíme je, uděláme evidenční tabulku. Z epitafů se snažíme zjistit co nejvíce.

**Co všechno lze kromě základních údajů z epitafů zjistit? A na jaké přitom narazíte problémy?**

Kromě obligátních údajů, jako je jméno pohřbeného a datum úmrtí, se v epitafech

Ještě k těm pravidlům: my musíme do-  
držovat také pravidla rituální. Nechodím  
na hřbitov o šábesu a o svátcích, snažím se  
nenarušovat terén, nenarušovat hroby,  
mám pokrytou hlavu. Bodem, kde se stý-  
kají etické zásady s odbornými pravidly, je  
restaurování náhrobků. Pokud je náhrobek  
rozlomen, musí se práce svěřit restauráto-  
rovi, to nelze dělat amatérsky. Několikrát  
se mi stalo, že lidé v dobré vůli slepili heb-  
rejsky psaný náhrobek, kterému nerozu-  
měli, takže ho vlastně zničili. Takže: pou-  
ze profesionální zásahy.

### **Nacházíte někdy „živé hroby“, které ně- kdo udržuje?**

Z celého Plzeňského kraje se dnes pohřbí-  
vá jen na hřbitově v Plzni. Ve Stříbře, kde  
je novodobý hřbitov, je pohřbena jedna ro-  
dina, jejímž posledním dvěma členům dali  
na hřbitov urny, což ovšem není pohřeb  
v rituálním smyslu.

### **Nacházíte hřbitovy poničené vandaly?**

Žel, i to se nám stalo. Setkal jsem se s tím  
na hřbitově v Hroznětíně v Karlovarském  
kraji. Tam jsme s partou dobrovolníků  
z Německa, Izraele a Čech opravili hřbi-  
tov, já jsem tam prováděl zaměření, působil  
tam s námi judaista, profesor hebraistiky  
z Univerzity v Tübingenu, profesor Hüt-  
tenmeister, který náhrobky opisoval. Celý  
hřbitov jsme opravili, zdokumentovali ve  
spolupráci s místním obecním úřadem,  
který pomohl s rekonstrukcí ohradní zdi  
a s informačními panely. Načež nadšení  
novináři přišli udělat rozhovor. Popsali  
cestu ke hřbitovu, dali tam fotografie. Pak  
tam vnikli nějakí místní vandalové, několik  
náhrobků zporáželi. Ukázalo se, že to neby-  
li neonacisti, spíš hlupáci... S něčím podob-  
ným jsem se setkal na hřbitově v Loučimi  
u Domažlic a ve Stříbře – tam se to vyšetřo-  
valo jako rasově motivovaný čin.

### **Mají místní lidé o židovské hřbitovy zájem?**

Je to různé, ale nikde jsem se nesetkal s ne-  
vraživostí. Zatím „nejhorší“ přístup vypadal  
tak, že starostka obce vůbec nevěděla, že na  
svém území vůbec nějaký židovský hřbitov  
má. Což je dobré. Většinou nám starostové  
vycházejí vstříc, posílají k nám i sami za-  
městnanci, kteří pak hřbitovy udržují, to je  
případ Stráže u Tachova nebo Svojšína.  
Tamní pan starosta zorganizoval několik  
mezinárodních brigád na opravu hřbitova,  
přijeli na ně studenti z celého světa.

### **Se kterými dalšími odborníky a institu- cemi spolupracujete?**

Především s lidmi z pražského Židovského  
muzea, z Matany. Kromě D. Polakoviče to

je Saša Putík, dr. Hamáčková z archivu.  
S Jiřím Fiedlerem jsme dělali dvě knížky:  
*Židovské památky Tachovska*, na podzim  
vycházejí *Židovské památky Domažlicka*.  
Ještě bych rád řekl, že díky této práci jsem  
získal dobrá a cenná přátelství také mezi  
členy židovských obcí, v plzeňské obci,  
v Praze a v Liberci.

### **Jak se veřejnost může seznámit s vý- sledky vaší práce?**

Prezentace výsledků je v našem oboru  
vždycky trochu problém. Musíme nalézt  
rovnováhu mezi tím, co pustíme na veřej-  
nost, a co ne. Mám přece jen trochu obavy  
z vandalismu... Na druhou stranu víme, že  
když se někdo rozhodne, že chce ublížit,  
ublíží stejně, ať má přesné informace nebo  
ne.

Mluvím-li o práci pro veřejnost, která se  
zajímá nebo chce pomoci, pak jedna cesta  
jsou zmíněné publikace, které děláme  
s J. Fiedlerem, dále moje monografie *Pří-  
běhy telických náhrobků*. S informacemi,  
které jsme zjistili, seznamujeme zájemce  
i u nás v muzeu a poskytujeme je i Židov-  
skému muzeu v Praze. Když někdo hledá  
pohřbené předky, obrací se na nás a my se  
snažíme informace dohledat. Setkávám se  
s takovými žádostmi dost často, lidé ze za-  
hraničí hledají hroby svých předků a pak  
jsou moc rádi, když dostanou fotografii  
třeba dědečkova náhrobku. Také nás nav-  
štěvují. Přijeli lidé z USA, a když jsem je  
pak přivedl do vesnice, o které nikdy ne-  
slyšeli, a našli jsme židovský hřbitov i ten  
správný náhrobek, byli opravdu nadšení!  
Pro ně to je exotika.

### **Myslíte si, že na hřbitov patří turisté?**

Proč ne? Ale týká se to jen slušných turis-  
tů, ochotných respektovat pietní charakter  
místa i jeho rituální pravidla. Koneckonců  
neznalost je jedním ze závažných zdrojů  
xenofobie – tedy i antisemitismu. Právě  
návštěva hřbitova a seznámení se s jeho  
charakterem i pravidly může pomoci mno-  
hým lidem vyplnit mezeru ve znalostech  
a zabránit tak vzniku prostoru pro zbyteč-  
né předsudky.

### **Liší se péče o židovské památky nějak výrazně od péče o jiné památky?**

To nevím, protože se jinými památkami  
nezabývám. Co do legislativy nebo tech-  
niky se to lišit nebude. Liší se snad tím,  
že židovské památky získaly díky po-  
hnutím dějinám Židů v Evropě jakýsi  
punc exotiky, zvláštní hodnoty, protože  
lidé, kterým patřily a kteří je využívali,  
už tu nejsou. Myslím, že je dobré upo-  
zorňovat na to, že sem tyhle památky  
patřily a patří.

### **Provádějí podobný výzkum i jiná muzea?**

Ne, pokud je mi známo, ostatní regionální  
muzea takový výzkum neprovádějí, jen  
muzeum v Karlových Varech. Pomáhají  
nám i studenti. Ale stává se zřídka, aby to  
studenta chytlo natolik, že je naděje, že  
u této práce setrvá.

### **Dáváte výsledky své práce v podobě ně- jakých informačních tabulí přímo na hřbitovy?**

Zatím jsme se tím systematicky nezabýva-  
li, ale dělali jsme to na zakázku pro místní  
obce, které chtěly informace pro návštěv-  
níky. Pro ty vyrábíme tabule se základními  
informacemi, zajímavostmi, s fotografiemi  
a mapkami. Snad i tímhle přispíváme  
i k vymycování pověr a předsudků.

### **Pracoval jste na židovských hřbitovech i ve Finsku a Polsku. Jaká to byla zkuš- nost?**

V letech 2007 až 2010 jsem úplně stejným  
způsobem, který jsem popsal, dokumento-  
val všechny židovské hřbitovy ve Finsku  
a dále hřbitovy v polské části Haliče. Ve  
Finsku je osm hřbitovů, ten devátý je ve  
městě Vyborg na ruské Karelské šíji, tedy  
v oblasti, která před druhou světovou vál-  
kou patřila Finsku. I tam jsem byl. Ta pů-  
vodní vyborgská obec přešla do Finska,  
dosud tam žijí její potomci. Finské hřbitov-  
y jsou novodobé, nejstarší náhrobek po-  
chází z roku 1831, jsou dobře udržované.  
Hodně náhrobků je psáno hebrejsky, švéd-  
sky, finsky, některé i rusky. Asi víte, že  
finští Židé bojovali poté, co Finsko napadl  
Sovětský svaz, po boku Němců, kteří jedi-  
ní jim byli ochotní pomoci. Na tamních ži-  
dovských hřbitovech tak lze nalézt pamět-  
ní desky vojáků padlých ve druhé světové  
válce.

V Polsku jsem se podílel na záchraně  
a výzkumu židovského hřbitova ve Szcze-  
brzeszyně. Je to ortodoxní hřbitov, nejstarší  
náhrobek pochází z roku 1580. Od 16. sto-  
letí do třicátých let 20. století vypadají  
všechny hroby naprosto stejně, jak tam  
byla silná ortodoxní tradice.

### **Pane Chváta, máte nějaký svůj oblíbe- ný hřbitov nebo náhrobek?**

Jižně od Kladrub u Stříbra, v povodí říčky  
Úhlavky se od Nedražic až po Darmyšl táh-  
ne překrásný kus země. Židovských obcí  
tady bylo hned několik – a ty si založily spo-  
lečný hřbitov u Telic. A oblíbený náhrobek?  
Spíše oblíbený typ náhrobku – jednoduchá  
venkovská stěla s hladkým kvadrátním pís-  
mem a stručným textem, tedy typ spadající  
někam do poloviny 18. století. Třeba i s chy-  
bami, proč ne? V jednoduchosti a nedokona-  
losti je krása. Takové krásy mají židovské

# JAK JSEM SE OŽENIL

(Z vyprávění pana Bondyho)

Já jim říkám – pane, mně nebudou nic povídat – pane, moc mně toho nevypravujou – pane, to vědí – já běhal s kolekcí pod pažďí, když voni nebyli ještě barmicve – kdepak – u mámy byli, když já dělal ohromný obraty – pane, měli slyšet, co říkal šéf – „Bondy,“ říkal, „to jsou marný řeči,“ povídal, „voni jsou jedinej na světě – co se obchodu týče, jinač,“ říkal, „nestojte za nic,“ – to povídal starej Sborowitz – vědí, kdo byl Sborowitz? Ale kdepak sukno – Sborowitz, kanafasy, prima trutnovské zboží. Voni říkají, pane Luftschutz – oženit se – ohromná věc – riskantní, kdepak dneska! Právě dneska – dají inzerát do novin – „Mladý muž int. izr. – vrchní účetní – vznešený člověk – znamenitý odborník – podvojný účetnictví – bilance schopný – skvělá doporučení – přiznal by se do obchodu anebo vzal by si int. izr. dívku – která by větším věnem vládla“ – pod značkou „Kulantní“ anebo „Životní postavení“, jak chtějí – a budou vidět, co se tady bude dít – těch ofert dostanou – balík – vagon – přijde šadchen –, já pro nich něco mám“ – přivede jich do rodiny – moc řečí – na to voni nic nedají – raději se budou dívat, jaká je to rodina a tak dále.

Ale za mejch časů, pane Luftschutz... Tenkrát nebyl ještě ten pokrok, vynálezy, reklama. A potom, znali pana Schulhofa? Ne toho Šulhofa s háčkem, co si vzal Krámovou z Trněného Oujezda. Pana Schulhofa s břichem, „milostpána“ myslím, neznali? Tak viděj, a teď mi řeknou, co jsem byl já proti takovému Schulhofu „milostpánovi“. To bylo něco, pane! Schulhof byl proslavený člověk široko daleko, a ta vážnost všude, kam přišel – i mezi křesťany byl jako doma, tak byl dobře zavedenej. Schulhof byl představenej náboženský obce v Kosový Hoře, uměl lajnovat lepší než některej rabín. A když se na Šimchat Tóra, naše posvícení, nosí tóry kolem kostela, byl on vždycky první a měl taky nejkrásnější tóru – samý zlatý vyšívaní a stříbrný střepec; za ním teprve pan Deutschmann, co si tak fouká pod fousy, ten měl taky hezkou tóru, ale takovou jako pan Schulhof – ani zdání; za ním chodil pan Lederer, líkéry; Schick, zboží osadnické ve velkém i v malém; potom Pacovský, co si proti každému moc dovolil a sám nic neměl; hned za ním Kleiner – velký nic byl ten Kleiner; a nakonec chu-

dej Šťastný, košerák – ten měl tóru s takovou modrou, docela sprostou pokrývkou – byl to ten Šťastný, co bydlili na kopečku a krmili husy na prodej. Ten jistej Schulhof měl syna a toho nechal študovat na doktora, Artur se jmenoval, nosil cvikr a umřel na horkou nemoc – to byla rána! – a jedinou dceru. Jmenovala se Flóra, to bylo tenkrát moderní jméno – a hezká byla, to se nena-jde. Dneska se nesměj na ni dívat – už je jí



Ghetto v Kosové Hoře se synagogou dnes – zhruba sto let poté, co se tu oženil pan Bondy. Foto Jiří Stach.

padesát – má fousy pod nosem a v noci chrápe. Všecka krása z ní spadla. Já chodil za ní, byla to velká láska – kdepak – však já to taky uměl – ty sladký řeči, co jsem vedl – to by koukali – voni jsou, co se týče ženských, velkej lejmoch. Ale neptaj se, co dělal starej Schulhof, když mu to donesli! „Takovej šnorer!“ křičel, „ať se mně tu neukazuje – já ho nechci vidět svýma očima – docela sprostej ‚poněvaď‘ – Schulhofova dcera – hanba –“ Velkej rámus. To je pravda: Ona byla bohatá a já nic neměl – těžká věc. Ale měl jsem svou hlavu a v té hlavě velikej sechel. Tak jsem vzal tu svoji hlavu do dlaní a přemýšlel jsem, až jsem to vyšpekuloval.

Vědí, pane Luftschutz, co byla tenkrát tisícovka? Tisícovka – mají poněť? Já jsem si povídal: Jsi chudej – jsi chudej, nejsi chudej – nejsi chudej. Možná že máš peníze. Kdopak ví, že žádný nemáš? Nikdo nic neví. Dneska obchody nejdou – zejtra se to hne. Všecko je možný. Třeba mám v kapse tisícovku a dělám jakoby nic. Třeba mám tolik peněz, že můžu koupit celou Kosovou Horu. A tak se jednoho dne seberu a jdu k nějakému panu Šimerdovi, co byl řezník a měl hospodu. Hodnej člověk – velký hospodářství. Mě měl rád. „Bondy,“ říkal, „ty jseš takovej pořádný člověk, jako bys ani nebyl tý vaší víry,“ a to je největší chvála, kterou může křesťan jednomu dát, když řekne, že nevypadá ani jako žid. Tak já jdu k tomu Šimerdovi,

pařil na dvoře vepře, kapitální kus – měl přes metr – jako dnes to vidím – mrknu na něho, Šimerda jde se mnou stranou.

„Co chceš, Bondy?“ povídá. Já mu na to, aby mi půjčil tisícovku, ale jo, beze všeho, to víš, Bondy – pro tebe všecko – vytáhne svoji řeznickou šrajtofli – tam bylo peněz, o jeje! – bodejť Šimerda – takový krásný hospodářství, dneska už je taky nebožtík – flekla ho mrtvička – to bylo tenkrát pozdvižení, že umřel takovej velkej řezník, ale byl moc tlustej – každěj mu to prorokoval, ale on říkal: Všichni tam musíme! – jojo! to byly jiný časy... Já tu modrou tisícovku vezmu a jdu s ní k Ledererovi: „Nemohli by mně rozměnit tisícovku, já mám nějaký placení?“ – Lederer se zrovna lek a povídá: „Nemám, jak bych měl?“ – jdu k Schickovi – neměl drobný – velká shánka, a přece jsem tu tisícovku rozměnil a přinesl jsem drobný Šimerdovi zpátky. Za dva dny jsem si vypůjčil druhou tisícovku a zase jsem šel měnit. Šimerda kroutil nad tím hlavou, že si chodím k němu vypůjčovat tisícovky a hned ten den mu

je vracím v drobnejch, a povídá: „Človče, ty máš divný obchody!“ Jaký mám – takový mám, co je ti po tom.

A já jim říkám, pane Luftschutz – to ještě neviděli – to pozdvižení v Kosový Hoře a okolí! Židi i křesťani strkali hlavy dohromady – plno řečí a divení: Ten Bondy dělá obchody! Jak je tomu dávno, co měnil tisícovku, a dnes mění druhou! Co tomu říkáte? – Co mám tomu říkat – šikovný člověk je ten Bondy, to se mu musí nechat – já to vždycky povídal – obchodník! A kam jsem přišel, samá úcta – vážnost, Jak se vede, pane Bondy? – co dělají, jak se mají – to věřím, jim se to mluví – jim je hej – takový obchody –“

No, a co vám budu dlouho vypravovat: Za nějaký den jdu po náměstí a najednou vyběhne pan Schulhof z krámu – podává mně ruku – „Co to,“ povídá, „že jich není nikde k spatření, copak k nám netrefíte? – přijdou k nám – Flóra se po nich ptala – voni jsou pěkněj, že se nedají vidět –“

No? Za čtrnáct dní bylo slavný zasnoubení – já koupil nevěstě krásnej briliantovej prsten – celej svět se na něj chodil koukat – starej Schulhof to pak zaplatil po svatbě – nadával a mlátil do pultu, že jsem ganef – ale pak se tomu musel smát a povídá: „Ty, Bondy, jseš velkej štrychař – ale to jinač nejde – na starýho Schulhofa musí přijít velkej štrychař, aby něco pořídil...“

(Z knihy Karla Poláčka Povědky izraelského vyznání, 1926.)



# KOSOVA HORA EXISTUJE

## Manželé Ehlovi zachránili synagogu ze 17. století

V souboru židovských památek, které se dochovaly vzdor nepříznivým okolnostem až do současnosti, představují české a mo-



Chátrající synagoga v 70. letech 20. stol. Foto archiv.

ravské synagogy mimořádně cenný celek. Smutnou skutečností je, že – s výjimkou pohraničních oblastí – jich bylo zničeno neporovnatelně více v období poválečného komunismu než během nacistické okupace. Jistě, byl to především důsledek holocaustu, kdy zahynula většina evropských Židů, kteří se o ně dříve starali, ale také oficiálního přístupu ze strany poválečných úřadů, které je odmítaly chránit jako památky, nechávaly chátrat a většinou ochotně souhlasily s jejich demolicemi.

### NOVÝ PŘÍBĚH STARÉ SYNAGOGY

Staly se však i opačné případy, kdy jednotlivci osobním nasazením a často za značných finančních obětí dokázali synagogu, úředně odsouzenou k chátrání a následně demolicí, provizorně opravit a koupí či prohlášením za památku zabránit její zkáze. Jedním z těchto případů je i novodobý příběh synagogy v Kosově Hoře, cenné barokní stavby postavené okolo roku 1630 a po



Obnovený interiér s plastikou A. Veselého. Foto J. D.

požáru obnovené roku 1741, jejíž zcela rekonstruovaná budova byla v letošním roce po čtyřicetileté náročné administrativní i fyzické práci zpřístupněna veřejnosti.

V sedmdesátých a osmdesátých letech pracoval Petr Ehl na systematické fotografické dokumentaci židovských hřbitovů (výsledkem této činnosti je kniha *Staré židovské hřbitovy Čech a Moravy*, která vyšla s texty Jiřího Fiedlera a Arna Paříka v nakladatelství Paseka v roce 1991). Ehl navštívil a vyfotografoval většinu židovských pohřebišť a zachytil jejich tehdejší v naprosté většině velmi neutěšený stav. Zajímal se pochopitelně i o další památky na zaniklé židovské obce a tak při fotografování v Kosově Hoře v roce 1987 navštívil i zdejší bývalé ghetto, které spolu se synagogou a rabínským domem dosud stálo. Přesto že synagoga v té době byla už prakticky ruina s propadlou střechou, plná odpadků a určená k demolicí, bylo zřejmé, že pokud by se jí podařilo zachránit, zůstane zachována i základní atmosféra židovského ghetta. A kosohorské ghetto je cenný urbanistický celek ze 17. století, skládající se z téměř tří desítek domů, obklopujících malé náměstí se školou a synagogou. Petru Ehlovi bylo zničené budovy, se kterou měla zmizet i podstatná část zdejší židovské tradice a historie, líto, a tak se pustil do její obnovy. Budova byla postupně vyklizena, staticky zajištěna a zastřešena. Poté byla stavba zakonzervována. V roce 2006 byla zrekonstruována obytná část objektu (bývalý rabínský byt).

### OBČANSKÉ SDRUŽENÍ

Významný posun nastal v roce 2007, kdy bylo založeno občanské sdružení Synagoga Kosova Hora, kterému se postupně podařilo získat zhruba polovinu sumy, nezbytné na dokončení celého objektu a zejména na náročnou rekonstrukci interiéru. Zbytek pokryly příspěvky od Středočeského kraje, ministerstva kultury, významně přispěly i Nadační fond obětem holocaustu a Česko-německý fond budoucnosti. Na závěrečných etapách rekonstrukce se podílela i obec Kosova Hora, Nadační fond Patronát Sedlčansko a soukromé osoby.

Stavební dozor prováděl Petr Ehl osobně, rekonstrukce a restaurátorské práce v modlitebně probíhaly pod dozorem NPÚ. Při

restaurátorském průzkumu se podařilo odkryt část původní podlahy, bimy a architektury aronu ha-kodeš. Celkovou koncepci podoby interiéru, důsledně vycházející z autentických zachovaných prvků, navrhl v součinnosti s ak. mal. Antonínem Hamsíkem (restaurátorské práce) dr. Arno Pařík z Židovského muzea v Praze.

Oficiálně byla synagoga se stálou expozicí z dějin kosohorské židovské obce, ve které se budou konat také příležitostné výstavy, komorní koncerty, přednášky a další kulturní akce, veřejnosti zpřístupněna dnem otevřených dveří 5. června letošního roku.

### POLÁČEK SI NEVYMÝŠLEL

Spisovatel Viktor Fischl mi jednou vyprávěl, jak si celý život myslel, že místní název Odolena Voda, který se nachází v jedné Poláčekově knize, si autor vymyslel. „A přitom existuje,“ vyprávěl mi radostně, „nedávno jsme tam okolo jeli.“ Potěšilo ho to zejména proto, že se tím zase o něco víc potvrdila jeho teorie, že si Karel Polá-



Synagoga – dnešní stav, pohled od severovýchodu. Foto Jiří Stach.

ček vlastně nic nevymýšlel, že všechno bral ze života a z praxe.

Povídka *Jak jsem se oženil*, otištěná v tomto čísle, je tak znamenitá, až vzniká podezření, že si ji její autor včetně celé Kosovy Hory také vymyslel. Ale my se o tom, že si Poláček Kosovu Horu s jejími Židy nevyfantaziroval, můžeme přesvědčit. Dosvědčuje to židovská čtvrť, rabínský dům i dobře udržovaný hřbitov na Babí hůře, kde čeká na mesiáše pan Bondy spolu s panem Schulhofem, předsedkyně Amschelberger Frauen-Verein Babeta Oppenheimerová, Joachim Adler a mnoho a mnoho dalších. A dnes, díky Petru Ehlovi, i zachráněná, obnovená a veřejnosti otevřená synagoga. **JÍŘÍ DANÍČEK**

*Synagoga je otevřená od dubna do září od 10 do 16 hodin, o prázdninách (červenec, srpen) od 10 do 17 hod. Lze ji však navštívit i mimo sezonu po telefonické dohodě (604 327 295). Vstupné: dospělí 20 Kč, děti, důchodci a skupiny od 10 osob 10 Kč. Zavřeno je v pátek, v sobotu a o židovských svátcích.*

## Anna Rosenbaumová

# MARIÁNSKÉ LÁZNĚ 1945–1949

Toto světoznámé město se nacházelo v pozdním období roku 1945 v jakési zóně, ve které život, který dříve byl, se někam odsunul a ten, který ho měl nahradit, ještě nepřišel na svět. Tak nějak to bylo.

Mariánky v tomto památném roce vyvolávají představu stísněné opuštěnosti. Mnoho těch, kteří ve městě po staletí žili, je nedob-

V přízemí našeho domu bydlíval malý Hansi, kterému se říkalo Bubi. Jako já byl dítě válečné, a přesto, že by nás život byl býval postavil nesmiřitelně proti sobě, neměli jsme ponětí o tom, co bylo a co mohlo být. A tak jsme si nerušeně hrávali na dvoře. Jednoho dne však Hansi zmizel. Nikdo mi neřekl, kam odešel. Nicméně



Mariánské Lázně. Hlavní třída.

rovně opouštěli a těm, kterým se přihodilo je zalidnit, byli též opuštěni právě skončivší válkou. Ta je zbavila všeho toho, co život skýtal, a pak je zavál do této pro mnohé neznámé končiny nedaleko německých hranic. Tam se měli vzpamatovat a začít nový život. Vzkříšení mělo mít šanci právě v tomto lázeňském městě, které, rozprostírajíc se mezi lesem a rozlehlým parkem, bylo lemováno výstavnými hotely, prvotřídními léčebnami a zdánlivě nerušeným klidem. Nebylo zborcené válkou, a tak si naděje vlastně nemohla ke vzkříšení vybrat lepší hroudu.

### JEŠTĚ DNES NE

Jako malé dítě jsem samozřejmě mnoho nemohla vědět. Jen bylo divné, že někteří lidé, kteří zůstávali nemluvní, měli paži nad loktem obvázanou takovou bílou páskou, která byla něčím černě potištěná. Kdybych bývala starší, tak bych věděla, že nemluví proto, že by se česky asi nedomluvili a německy nebylo záhodno mluvit. Také bych byla věděla, že v nedávné minulosti by nějaké to označení nosili moji rodiče a ne oni. Byla bych také odsunuta neznámo kam a zřejmě bych se už nevrátila, odkud jsem přišla. Teď se role vyměnily. Posléze, zcela najednou, jsem ty zamlklé lidi už nevidala.

Karinka, baculatá holčička s hlavičkou plnou tizianovských prstýnků, jejíž otec, sloužící ve wehrmachtu, byl nezvěstný, tam však zůstala. Pak se k nám přidala Zdenička a byly jsme parta tří malých holek – jedna česká, jedna německá a jedna židovská, přičemž se nám do našeho dětského života nikdo nepletl. To, že lidé odcházeli nebo přicházeli kdoví odkud, s námi nemělo co dělat, a proto se nás to ani nedotklo.

Také bezdětní manželé Schwartzovi nebyli odsunuti. Měli kadeřnictví za rohem, kde dámy měly vlasy srolované do kovových trubiček, přitažené kabely k jakémusi gerechtu visícímu ze stropu. Šla z toho hrůza. Schwartzovi se chovali k mým rodičům a především ke mně velice hezky. Moje matka jim byla za to velmi vděčná. V zimě 1945–1946 bylo přátelství, které se zrodilo mezi tímto sudetoněmeckým párem a židovskými ztroskotanci, zcela zvláštní a nedocenitelné.

Zato jiní sousedé byli ještě stále zmítáni tou nenávistí k Židům. A nebyli to, bohužel, Němci. Byl to protiklad, který si ještě dodnes nemohu vysvětlit. Ta paní, kterou nechci jmenovat, si zkrátila chvíli tím, že rozstříhala nůžkami na půdě visící vlněné prádlo mého otce. Když ji otec konfrontoval, tak tvrdila, že to udělala kočka. Těžko

se tomu dalo věřit, poněvadž cary nebyly rozdrápané, nýbrž pečlivě vykrojené. Těch incidentů bylo více a dobře si pamatuji na moji mámu, která prožila Hitlerův vzestup v Německu a přežila ztrátu svého otce v Dachau, jak pláče a paní Schwartzová ji konejší tím, že jí říká: „Však ono se to všechno změní, až si jednou změníte jméno.“ Jenže to se nestalo. Ke změně jména sice došlo, ale moc to nepomohlo. Když mi byly čtyři roky, tak jsem poprvé zažila, jak mi několik děvčat, tak asi dvanáctiletých, nadávalo do Židovek, pošklebovaly se a vyplazovaly na mě jazyk. Zůstala jsem stát a ohlížela jsem se za nimi. Nerozuměla jsem. Ještě dnes ne.

### JEDNO VAJÍČKO

Situace v Mariánských Lázních byla po válce svízelná. Pokud jde o zásobování obyvatelstva, tak to byla katastrofa. Nebylo nic k mání a tím mímím nic. Všechno bylo na lístky a s výjimkou chleba se nedalo nic sehnat. Vajíčko na lístky bylo k mání jen jedno za měsíc. To jsem dostala já. Smažilo se a prskalo na pánvi a já jsem se ho nemohla dočkat. Na všechno se stály fronty. Nebyl ani dostatek mléka. Nebylo maso, o zelenině a ovoci ani nemluvě. Zato černý trh vzkvétal. Pokud jde o ošacení, tak obchody zely prázdnotou. Moje babička, která zůstala v Anglii, posílala vlnu a maminka, která mistrně a velice rychle pletla, mi tak mohla poříditi něco k nošení. Otec byl krejčí a tak mohl ušít pro nás kabáty. Pamatuji si, že mámě ušil kabát z bílé vlněné deky, kterou se předtím přikrývali v zimě.

Ta první poválečná zima byla třeskutá. Topilo se dřívím, které se nanosilo z lesa, táhnoucího se za naším domem. Voda, která zamrzla v potrubí, se musela pracně rozmrazovat. Ten mráz přivedl jednu stádo jelenů k domu. Táta mě oblékl, dal mi šálu kolem krku a s kyblíkem naplněným šlupkami od brambor jsme šli za dům je krmit. Sníh byl navršený vysoko a větve stromů se pod ním prohýbaly. Bylo ticho a svět kolem nás zamrzl. Přes tu mizerii poválečného života, kterou jsem jako malé dítě tehdy nevnímala, tato chvíle, kdy jsem byla obklopena těmi zvířaty, která hltala to málo, co jsme jim mohli dát, zůstala v mé paměti jako něco moc hezkého, co čas nenávratně se sněhem odvál.

Zmínila jsem se o tom, že otec byl krejčí. V jeho dílně na náměstí, které se přejmenovalo na Stalinovo a nyní se jmenuje Goetheho, s ním pracovali krejčí z Podkarpatské Ukrajiny, odkud on také pocházel. Seděli všichni se zkříženými nohama, jak bylo zvykem, a hovořili pouze maďarsky.

Já jsem tam přicházela a oni mi koncem pracovního dne dávali podkovu, abych jim sebrala ze země jehly a špendlíky. Mluvili na mě maďarsky a učili mě maďarské písničky. Nic jsem si z toho nezapamatovala. Zda tam zůstali, nevím, zda měli rodiny, také nevím. Byli všichni Židé a z toho lze usoudit, že nějak museli přežít šoa.

### ŠALOM KATZ A TI OSTATNÍ

Pomalou, pomalou Mariánky přicházely opět k životu. Byl to však život jiný, podivný. Obyvatelstvo bylo vyměněné, avšak nikoli usedlé. Přicházeli ti, kteří přežili holocaust, aby se v sanatoriích zotavili. Ve městě byli také bývalí vojáci, kteří sloužili v československé zahraniční armádě v Británii za války. Byl tam dětský lékař Dr. Josef Gottlieb, který také sloužil v armádě, nicméně si založil v Mariánkách pediatrickou praxi. V roce 1947 a hlavně roku 1948 se Mariánky staly tranzitní stanicí. Ve městě se zastavovali lidé, kteří směřovali na Západ. Kamkoliv.

Někdy na podzim, nevím přesně, zda to bylo v roce 1947 či 1948, se v obchodě mého otce objevil mladší Žid, kterého můj otec ihned poznal. Byl to věhlasný kantor Katz. Nevím, nakolik je jeho osud nyní znám, ale pro každý případ ho shrnu.

Šalom Katz pocházel z chudé ortodoxní židovské rodiny, usazené v transylvánském městě Oradea. Jednoho dne, když byl ještě mladý chlapec, si jeden kantor všiml, že má nádherný hlas. Zašel za otcem a přesvědčil ho, že chlapci prospěje, když bude mít hlas vycvičený. Posléze se Katz dostal do Budapešti a do Vídně, kde se z něho stal vynikající kantor. Bylo mu posléze nabídnuto kantorské místo v Kišinevě. Tam působil až do války. Jakmile byly Moldávie, Bukovina a Besarábie obsazeny rumunskou armádou, bylo všechno židovské obyvatelstvo nahnáno do Transnistrie. Mezi nimi byl i mladý Katz. Jednoho únorového dne, myslím, že to bylo v roce 1942, byl Katz vyhnán spolu s dalšími uvězněnými na volné prostranství, kde jim bylo nakázáno, aby si začali kopat hroby. Jednoho po druhém je pak začali střílet. Katz přistoupil k jednomu strážci a poprosil, zda by mu vyplnil poslední přání. Když k tomu dostal souhlas, tak se postavil mezi své spoluvězně a zatím, co je stříleli, začal zpívat *El ma'ale rachamim* – tradiční modlitbu za mrtvé. Jeho zpěv byl tak ohromující a zanechal tak hluboký dojem na okolo stojící vrah, že ho vyvedli z řady a nařídili mu, aby jim zpíval večer v jejich objektu. Zpíval jim celou noc. Ráno mu řekli, aby zmizel.

Jak se mu podařilo přežít válku, nevím. Víím jen, že se objevil po válce v dílně

mého otce a zadal si objednávku na dva obleky. Že prý jede do Ameriky. Otec vzal míry a domluvili se na datech zkoušek. Když byly obleky hotové, tak si Katz pro ně přišel a zeptal se otce, kolik mu dluží. Otec se ho zeptal, zda by mu zazpíval Kol nidrej. Katz si stoupl v dílně před přítomnými a přednesl tuto nezapomenutelnou hymnu, která se zpívá v erev Jom kipur. Pak se znovu ptal, kolik dluží. A otec mu řekl: „Nedlužíte mi nic. Zaplatil jste mi s Kol nidrej.“

Katz se skutečně dostal do Ameriky, kde se usadil, oženil, měl, pokud vím, jednoho syna a stal se věhlasným. Mnoho, mnoho let později jsem obdržela nahrávky jeho liturgických písní. Snad nejdojímavější je právě *El ma'ale rachamim*, jež mu zachránila život a kterou upravil, aby ji posvětil památce obětem šoa.

Těch, kteří procházeli Mariánkami s cílem zakotvit někde ve světě, zapomenout na minulost, a jak se anglicky přílehlavě říká „move forward“, bylo hodně. Jejich frekvence se samozřejmě značně zvýšila v roce 1948. Mariánské Lázně byly nástupištem, na kterém se seskupili lidé, jejichž život se vykojil. Někteří tam už nějakou dobu pobývali. Byli to však Kofferleute. Když přišel osmačtyřicátý, tak hledali, kde tesař nechal proverbskální díru. Odešel také Dr. Gottlieb. Někteří nechali rádio hrát, aby je nikdo nepode-

tím, že zájemce převáděli přes kopečky. Až do té doby, než je chytili. Nejprve zavřeli pana Schwartzze (nepamatuji si, kolik let si odseděl) a v den, kdy ho propustili, si přišli pro paní Schwartzovou a zavřeli ji na několik let. Nedovedu se představit, že by tehdy nelitovali, že nebyli také odsunuti.

### TADY MÁTE SVÉHO JIDÁŠE

Trochu předbímám. V červnu roku 1947 se narodil můj bratr. Porodnice byla, myslím, v Plané a vedly ji německé jeptišky, které byly vyškolené zdravotní sestry a porodní asistentky. Moje maminka měla těžký porod, který trval 48 hodin. Za celou dobu jí nikdy nevyměnily prostěradlo, zatímco jiným ženám byla tato služba poskytnuta. Když se můj bratr konečně narodil, tak ho ta německá jeptiška podala mámě a řekla: „Tak tady máte toho svého Jidáše.“ Prostěradlo nikdy vyměněné po dobu jejího pobytu v nemocnici nebylo. Zato bratr dostal do vínku první dávku antisemitismu.

Otec mě hned k ní zavedl, abych se podívala na maminku a na nového bratříčka. Na chodbě, to si dobře pamatuji, stála skupinka ultraortodoxních Židů v kaftanech a štramlech na hlavě, kteří procházeli městem na své nekonečné pouti za přijatelným životem. Byl tam manžel rodičky, její tchán a jiní, buď příbuzní nebo známí. Všichni prošli Osvětímí. Mladá rebbetzin



Mariánské Lázně. Koncert u Křížové studny.

živila, že jsou pryč. Jedna paní si nevyzvedla šaty od švadleny. Pověsti, které kolovaly ve městě, nevěstily nic moc dobrého. Byli však takoví, kteří opouštěli město docela legálně a rychle rozprodávali, cokoli měli – nábytek, domácí potřeby, dětskou vanu či postýlku. Všechno bylo najednou k mání, z druhé ruky. Manželé Schwartzovi si přivydělávali

byla na pokoji s mojí maminkou. Byla strašně vyzáblá a dítě, chlapeček, porod nepřežilo. Lékař jí pak řekl, že už nikdy dítě nebude moci mít. Přijala to pokorně. „Byla to vůle Pána,“ prohlásila a s tím se smířila se svým osudem. Kam odjeli, zda se jí ještě podařilo přivést na svět další dítě nebo děti, to jsem se samozřejmě (pokračování na str. 15)

# TVÁŘE A OSUDY

*Město Cheb letos slaví 950 let od svého založení*

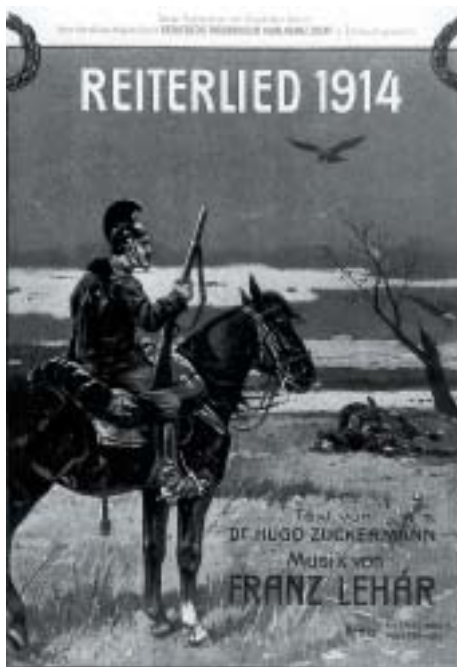
Už 950 let uplynulo od první písemné zmínky o Chebu. Město k tomuto výročí připravilo velkolepé oslavy včetně vystavení originálu listiny císaře Jindřicha IV. ze 13. února 1061 v chebském muzeu. Hlavní událostí, která vzbudila zájem nejen chebských obyvatel, se však stala výstava v kostele sv. Mikuláše *950 tváří a osudů města Cheb* otevřená 20. května. Současní i bývalí obyvatelé Chebu byli vyzváni, aby napsali o sobě, svých předcích a o svém vztahu k městu. Na psaní jednotlivých osudů se podílelo celé město, potomci bývalých německých a židovských obyvatel spolu s historiky a archiváři. Životní příběhy obyčejných lidí i významných historických osobností vypovídají o pohnuté minulosti města.

Osudům chebských Židů se věnuje stejnojmenná kniha z roku 2000, teprve tato výstava však umožnila, aby se „židovské osudy“ staly opět samozřejmou součástí historie města, tak jak tomu bylo v reálném životě. O jednotlivých židovských osobnostech si lze touto formou vůbec poprvé přečíst i v němčině.

Výstava představuje více než 20 židovských osobností, které reprezentují jak středověkou komunitu, tak židovskou náboženskou obec v 19. a 20. století. Vedle rabínů, představitelů ŽNO jsou tu také intelektuálové, sionisté, podnikatelé, lidé, kteří emigrovali během druhé světové války do zahraničí, byli zavražděni nacisty v koncentračních táborech nebo jako tzv. míšenci zažili i válečný a poválečný Cheb.

Středověkou židovskou obec, po pražské druhou nejstarší v Čechách, reprezentuje *rabi Meir*. Po ničivém pogromu v roce 1350 se zasloužil o dostavění synagogy a pamětní deska, připomínající jeho záslu-

hy, je uložena v lapidáriu Chebského muzea. Židé byli z Chebu několikrát vypovězeni. První emancipované židovské obyvatelé města, kteří se zde směli ve druhé polovině 19. století svobodně usadit, představuje obchodník *Naphtali Zuckermann*.



Jeho dům ve Školní ulici č. 45 se po roce 1854 stal centrem židovského náboženského a společenského života v Chebu. Chebské rabíny tu zastupují dva: *Dr. Arnold Grünfeld* a *Dr. Israel Schapira*, zajímavá je postava vrchního kantora *Armina Wilkowitzche*, autora básní, povídek a textů o historii chebské židovské komunity. Samotnou židovskou obec zastupuje její dlouholetý předseda, obchodník s textilem *Eduard Löwy*. Mezi vůdčí osobnosti sionistického hnutí 20. a 30. let minulého století patřili gymnaziální profesor *Viktor Freud*, blízký přítel spisovatele Maxe Broda, a chebský obchodník *Ernst Schick*.

Několik medailonků je věnováno lidem, kteří v Chebu prožili dětství a před vypuknutím druhé světové války se jim podařilo emigrovat do Palestiny, do Velké Británie nebo do USA. Jejich idylické líčení života v Chebu kontrastuje s pronásledováním, kterému byly jejich rodiny později vystaveny. Jedná se o osudy *Abrahama Löwyho*, *Amnona Leva*, *Ephraima Ternera*, *Maxe Herrmanna*, *Fritze Löwyho* a *Lilly Pavlové*.

Chebské oběti holokaustu jsou zmiňovány ve většině vzpomínek: symbolem se tu stala fotografie sourozenců *Petra* a *Lotte Herrmannových*. Lotte s otcem zahynuli v Osvětimi a Petr zemřel v koncentračním táboře Schwarzheide. Přímou v Chebu zůstalo i v době nacistické vlády několik Židů žijících ve smíšených manželstvích a tzv. míšenců. Jedním z nich byl *Walter Steiniger*, který líčí život své německé

a židovské rodiny za války a krátce po osvobození v roce 1945.

Mezi „celebritami“ stojí za pozornost především tři: vlastenecký básník *Hugo Zuckermann*, právník a loutkář *Paul Löwy* a světoznámý klavírista *Rudolf Serkin*. První dva si ukázkou z jejich medailonků připomínáme v tomto čísle Rch, třetí patří k tomu málu židovských osobností, jejichž památka byla důstojně připomenuta už dříve, v roce 2003 u příležitosti 100. výročí narození. Výstavou, odhalením pamětní desky a koncertem v chebském divadle za účasti Serkinovy rodiny, studentů a přátel tehdy město splatilo svůj dluh vůči zapomenutému rodákovi. (První učitelkou Rudolfa Serkina byla *Camilla Taussigová*, na níž si vzpomíná mnoho pamětníků, i německých.)

Kvalita textů chebské sbírky se liší podle jednotlivých autorů. Velká část vznikla díky práci dobrovolníků, což ale neubírá na výpovědní hodnotě této sociohistorické sondy do dějin města. Projekt zůstává stále otevřený. Osudy Chebanů se sbírají a budou se zveřejňovat až do prosince 2011. V budoucnosti by se měly stát součástí připravované encyklopedie o Chebu.

(V rámci doprovodného programu se bude 6. července v 19.30 konat ve františkánském kostele v Chebu koncert židovské hudby doprovázený četbou ukázek chebských osudů.)

## BÁSNIK A VLASTENEC

Do zapomnění už dávno upadlo jméno Huga Zuckermanna. A přitom to byl básník kdysi velice známý a oslavovaný. Narodil se 15. května 1881 v Chebu ve významné židovské rodině. Už během studií (po maturitě na chebském gymnáziu navštěvoval práva v Praze a ve Vídni) se stal nadšeným příznivcem sionismu. Zakládal v Chebu i ve Vídni sionistické spolky a psal básně, v nichž oslavoval židovské dějiny a sionistické myšlenky. Jako mnoho tehdejších mladých židovských intelektuálů miloval zároveň svou rakousko-uherskou vlast a jako velký patriot skládal básně, v nichž popisoval její krásu. Po ukončení studia se vrátil do Chebu, kde pracoval u krajského soudu jako praktikant, roku 1913 odešel do Merana v jižním Tyrolsku.

Po vypuknutí války nastoupil jako poručík k 11. pěšímu pluku zeměbrany v Haliči, kde se zúčastnil několika vojenských střetů. Nepřestával psát básně, v nichž vystupoval jako neotřesitelný patriot, jak je zřejmé už z názvů: „Když jsme překročili hranici“, „Přiletěla jedna kulka“, „Rakouská pěchota“, „Pan velitel“, „Píseň o kulo-

metu“ aj. Největší úspěch měla jeho „Österreichisches Reiterlied“, která se stala jednou z neznámějších vojenských písní první světové války. V překladu V. Mlse zní česky takto: *U louky okraje/ si dvě kavky hoví –/ padnu u Dunaje?/ Či v Polsku, kdo ví?/ Co na tom však záleží?/ Dřív než si moji duši vezmou,/ Můj kůň do boje poběží.// U pole na mezi/ dva havrani krácejí – později či brzy/ do země mě dají?/ Na tom však nesejde?/ Tisíce mládenců,/ rakouská jízda jede.// V pozdním to večeru skropeny rosou/ letí dvě vrány –/ kdy přijde konec, smrták se svou kosou,/ ať je to za námi?/ No jen žádnou škodu! Chtěl bych naše vlajky vidět/ vát na Bělehradu.*

Báseň byla mnohokrát zhudebněna, neznámější verze pochází z pera Franze Lehára; pod názvem „Reiterlied 1914“, ji věnoval následníkovi trůnu arcivévodovi Karlovi.

Zuckermannovy válečné básně otiskovaly významné deníky a časopisy v Rakousko-Uhersku i Německu. Nemohl si tento úspěch již plně vychutnat, neboť byl 23. listopadu u Radyma v Haliči těžce raněn, převezen do lazaretu v jeho rodném městě Chebu, kde o měsíc později 23. prosince 1914 ve věku 33 let a 7 měsíců zemřel na následky zranění a břišní tyfus. Pohřeb se konal 25. prosince 1914 na chebském židovském hřbitově.

I ve své poslední básni, kterou napsal krátce před smrtí v lazaretu („Soldatengrab“, Vojákův hrob), zůstal věrný své vlastenecké poetice, tak vzdálené veršům jeho vrstevníka Františka Gellnera (1881–haličská fronta 1914), jehož přežil jen o několik týdnů.

Rok po smrti vydali Zuckermannovi přátelé sbírku jeho básní *Gedichte*, shrnující autorovy verše válečné, milostné (věnované manželce Idě) i básně oslavující sionismus a židovství. Téhož roku udělil císař Zuckermannovi vojenský kříž za zásluhy III. třídy (Militärverdienstkreuz). O několik týdnů později spáchala dvaceti-

letá vdova Ida Zuckermannová na hrobě svého manžela sebevraždu.

Představitelům chebské ŽNO se podařilo získat prostředky na umělecký náhrobek, který byl slavnostně odhalen v červnu 1927 na židovském hřbitově v Chebu. Za druhé světové války byl stejně jako většina náhrobků na židovském hřbitově zničen. (To ale nezabránilo tomu, aby jeho písně a básně žily dále i v době nacistického Německa. Jeho „Reiterlied 1914“ nechyběla jako „lidová píseň“ ve zpěvníku Hitlerjugend z roku 1938...)

Jméno Huga Zuckermanna je napsáno na pomníčku na místě bývalého židovského hřbitova z roku 1969.

### PŘÁVNÍK A LOUTKÁŘ

Paul Löwy se narodil 7. října 1891 v Chebu v rodině obchodníka a budoucího dlouholetého představitele ŽNO v Chebu Eduarda Löwyho.

Vystudoval práva v Praze, oženil se a žil v Karlových Varech, kde měl advokátní kancelář. Věnoval se však vášnivě umění.



Paul Löwy s manželkou v době 1. sv. války. Foto archiv.

Založil loutkové divadlo Hölzerne Truppe (Dřevěná herecká skupina), jehož program byl určen dospělým i dětem. Ve svých hrách zpracovával vlastní zážitky z první světové války i chebské motivy. První představení se konala v roce 1926 v Karlových Varech, následovala hostování v Praze a v jiných evropských městech. Löwy byl spolupracovníkem a přítelem Josefa Skupy. V roce 1935 vzbudilo divadlo „dřevěných herců ze Sudet“ díky ne-

tradičnímu využití „seriózního“ divadla, opery a dramatizace surrealistické poezie pozornost pražských divadelních kritiků. V dokumentu *Krise* z roku 1938 amerického režiséra Herberta Klina reprezentovalo německou antifašistickou kulturu, v roce 1939 měla Hölzerne Truppe reprezentovat československé umění na světové výstavě v New Yorku. 8. března 1939 byly poslány loutky a kulisy do terstského přístavu, 15. března však obsadili nacisté zbytek Československa. Jen několik

hodin předtím odjeli Paul Löwy s manželkou, Josefem Pacovským a třemi dalšími loutkoherci posledním vlakem z Prahy do Polska. V Terstu se pak setkali s loutkami a odpulili s nimi místo do New Yorku do Haify.

V Palestině si Paul Löwy jako hlavní povolání zvolil svůj dosavadní koníček a stal se zakladatelem zdejšího loutkového divadla. Německý název divadla byl přeložen do hebrejštiny Lahakat Ha-Ec a do angličtiny The Wooden Troupe. 20. října 1939 se konalo v Haifě první představení. Löwyho dřevění herci vytvářeli dokonalou iluzi živých kolegů – mluvili, zpívali, plakali a milovali se nebo se opíjeli a prali... Hrál se anglicky a hebrejsky v mnoha žánrech: divadlo nabízelo známé divadelní hry, poezii či revuální kabarety pro dospělé i pro děti, kde se zpívaly operní árie, popěvky z operet. Na jevišti zněly Morgensternovy básně, upravená verze *Třigrošové opery*, Offenbachova opereta *Modrovous*, Schubertovo *Trio pro klavír, housle a cello b moll* či Pucciniho valčík z *La Bohème*. Paul Löwy přenesl na scénu části novely Gustava Meyrinka *Růže profesora Paupersuma*. V roce 1941 se konala úspěšná premiéra politické satiry *Žabomyši válka* podle Löwyho námětu; písně přeložila do hebrejštiny Lea Goldbergová a prozaické texty Josef Pacovský (Millo).

Ke konci války „Dřevěná divadelní skupina“ narazila na řadu problémů a soubor se rozpadl. V roce 1945 založil Löwy s Josefem Pacovským komorní divadlo, v němž uvedli mj. Čapkovu hru *Ze života hmyzu*; Löwyho výprava patřila podle kritiky „k tomu nejúchvatnějšímu, co mohly dosud zdejší divadelní scény nabídnout“.

Od roku 1945 Löwy pracoval především jako jevištní architekt na významných izraelských divadelních a operních scénách (v Národní opeře v Tel Avivu působil v letech 1947–1958), od r. 1958 učil dějiny umění na Telavivské univerzitě. Loutkovému divadlu se však nepřestal věnovat. S úspěchem účinkoval v izraelském filmu Josepha Krumgolda *Out of Evil* (Pryč od zla). Vrcholem příběhu o chlapci, kterému nacisté zavraždili rodiče a on nachází přátele a nový domov v Izraeli, je Löwyho loutková opera, která je skvělým způsobem zasazena do příběhu a využita jako biblické pozadí ke skutečnému ději. Film vzbudil pozornost na filmovém festivalu v Benátkách.

V roce 1956 se konala v muzeu v Tel Avivu výstava Löwyho obrazů, návrhů divadelních scén, masek a loutek. Jejich autor zemřel v Tel Avivu 9. června 1970.

JITKA MLSOVÁ CHMELÍKOVÁ

# ALMA A KRÁSNÁ POLDI

*Na okraj dvou představení a tří výročí*

Těžko si lze představit odlišnější prostředí, kulisy a režijní přístup: renesanční palác na Hradčanském náměstí versus střídá místnost s několika židlemi a pohovkou ze 70. let v nenápadné kavárně v pražských Vršovicích. Brilantní herci a herečky vrhající se naplno do svých rolí a proti nim dva civilisté/herci/aktéři, kteří své role čtou a vystupují jako několik postav najednou: své proměny naznačují sákem oblečeným (mužská role) či napůl staženým (ženská role). Přes sto diváků v gala, kteří zaplatí za lístek 1500 korun a na závěr je čeká hostina za svitu svící (Hradčany), a zhruba patnáct mladých lidí, kteří mají představení zdarma a občas si mohou skočit do sousední



Alma na Hradčanském náměstí.

místnosti pro pivo (Vršovice). Co tedy tyhle dva dramatické útvary, které se odehrávaly na počátku června v Praze, spojuje?

Překvapivě dost. Jednak téma: jak hra izraelského dramatika Joshuy Sobola (nar. 1939) *Alma*, tak text českého autora, literárního teoretika a organizátora originálních happeningů Ladislava Čumby (nar. 1975; o jeho happeningu věnovaném výročí smrti básníka Paula Celana jsme psali v *Rch* 11/2010), *Wittgensteinové na Kladně* se věnuje osobnostem, které neodmyslitelně patří k poslední fázi existence rakousko-uherské říše a jsou do jisté míry symboly její slávy i konce. Sobol zpracovává osobnost a osudové vztahy Almy Schindlerové-Mahlerové, Čumba se soustřeďuje na příběh rodiny Wittgensteinů, tedy průmyslníka Karla Wittgensteina, jeho manželky Leopoldiny, jejich synů a dcer.

Ani v jednom případě se nejedná o klasické představení: diváci musejí zapojit svou představivost, pohotovost, schopnost ocítat se v různých časových i místních rovinách, mentálních i skutečných. A oběma autorům se daří to, čemu se otrepaně říká „vtáhnout diváka do děje“: Sobol díky dokonalým kulisám, jež tvoří sály, nádvoří, zahrady a okolí Martinického paláce, faktu, že herci a diváci se dělí o tentýž prostor, v němž se setkávají či míjejí. Čumba tím, že svou hru, která by vcelku vydala na

12 a půl hodiny, nevyhnutelně představuje po částech. Autor nejen čte, ale současně i vysvětluje to, co výstupům předcházelo, co bude následovat, co by diváci eventuálně mohli vidět jako kulisy a jaké světelné efekty by se dle režijního plánu měly odehrávat v pozadí. I chvilková nepozornost či selhání představivosti se tak divákům může vymstít...

## ALMA

Ale popořádku: J. Sobol svou hru *Alma* představil již ve Vídni, Berlíně, Lisabonu, Benátkách, v Los Angeles a v Jeruzalémě. Pokaždé byla uvedena mimo klasický divadelní prostor, v palácích, vilách, v Jeruzalémě dokonce v areálu bývalého vězení. V Praze se hrála

v Martinickém paláci, téměř přesně v době stého výročí úmrtí Gustava Mahlera, prvního manžela Almy Schindlerové, která získala proslulost právě jako Alma Mahlerová (ostatně hra končí pohřebním průvodem za jeho rakví). Pro pokus o vysvětlení její povahy a hlavně přitažlivosti pro tak výjimečné partnery autorovi nestačila jedna postava. Stvořil proto tři hrdinky, tři krásné Almy (a čtvrtou, jež jako oslnivá a nezničitelná stařena zve diváky na oslavu svých 132. narozenin). Jejich výstupy s manželi a milenci (A. Zemlinsky, G. Klimt, G. Mahler, W. Gropius, O. Kokoschka a F. Werfel) mají odhalit „pravou“ Alminu tvář. Snaží se zpřítomnit její krásu, výbušnost, sexuální přitažlivost; její zájem o hudbu a hudební talent; její fascinaci význačnými muži, jimž byla inspirací a snad i hnací silou, i rozporuplný vztah k židovství (ačkoli většina jejích partnerů byli Židé, ona sama prý otevřeně obdivovala spíše „německou chytrost“). Do hry

vtáhne Sobol i Sigmunda Freuda a náležitě (a s humornou nadsázkou) inscenuje jeho údajné setkání s Gustavem Mahlerem, při kterém si skladatel psychoanalytíkovi stěžuje na problémy, jež má s Almou.

Znalci životopisů zmíněných osobností si na své příliš nepřijdou, nelze však rozhodně říci, že hra jen efektně využívá chytlavé téma. Vynikající herecké výkony (jako Mahler se například představil izraelský herec Doron Tavori, jako Werfel Rakušan Nikolaus Paryla, v roli Kokoschky rakouský herec, režisér a producent Paulus Manker) a důmyslně vymyšlený systém scén, odehrávajících se souběžně v celém paláci a okolí, vytvářejí tajuplný a v podstatě nezachytitelný svět emocí, vzpomínek, vztahů a útěků. Divák, který nemůže sledovat všechny scény, protože není v jeho silách být všude, nemůže, tak jako ve skutečném životě, ani zcela proniknout k jednotlivým osobám a jejich opravdové podobě. Vidí je jen v záblescích, zpovzdálí a ve výstupech, jichž je svědkem. Anebo lze celou hru vnímat jako výjevy z popěvku ve stylu kramářských písní, jež celou hru uvádí – vtipně dryáčnická písnička o Almě, „nejpěknějším děvčeti Vídně“...

## OCELOVÝ KRÁL

Čumbova performance *Wittgensteinové na Kladně* se konala několik týdnů poté, co uplynulo šedesát let od úmrtí filosofa Ludwiga Wittgensteina, a předvečer 85. výročí úmrtí jeho matky Leopoldiny, známé jako „Poldi“, manželky slavného průmyslníka Karla Wittgensteina. Ve dvou časových rovinách sledujeme Kladno jako místo, v němž často pobýval představitel ve své době jedné z nejzajímavějších a nejzajímavějších rodin Evropy a kde i dlouho po rozpadu jeho ocelového království přetrvává něco z jeho přítomnosti. První linie se odehrává někdy v prvním desetiletí 20. století, tedy v době, kdy v Kladně Karl Wittgenstein vybudoval moderní důlní a hutní společnost a kdy již



Katalog Poldiny hutě, 1897.

několik let fungovala hut, pojmenovaná po jeho manželce (odtud Poldi Kladno či Poldovka), vyrábějící kvalitní nástrojovou ocel. Otcovy profesionální úspěchy však tvoří jen rámeček hry – hlavní roli hrají (pokračování na str. 18)

## Anna Rosenbaumová

# MARIÁNSKÉ LÁZNĚ 1945–1949

(dokončení ze str. 11)

nikdy nedozvěděla. Jen to vím, že ta rodina ztělesňovala tragédii mého lidu, které jsem naštěstí unikla.

Posléze začal život najíždět na nové koleje, i když ta nouze nadále setrvávala. Moje maminka nemohla kojít a já si živě pamatuji, jak jednoho dne přišla domů s pláčem, protože v obchodě došlo mléko a ona neměla co dát mému bratrovi. Opět přišli na pomoc Schwartzovi a sehnali jí poukaz na sunar, sušené mléko. S tím mohla jít do lékárny a dostat konzervu práškového mléka. Byla to těžká doba. Jestliže UNRRA dodávala Československu zásoby potravin, tak na Mariánské Lázně se nedostalo nic.

Chtěla bych se ještě zmínit o jiné epizodě, která se stala také v této době. Do Mariánek přijela na léčení skupina bývalých vězňů z jednoho z koncentračních táborů v Polsku. Najednou se něco stalo a jako elektrickým proudem se městem roznesla senzační zpráva. V Mariánkách si totiž jedna lékařka otevřela praxi, kde léčila své pacienty. Byla-li všeobecnou lékařkou, nebo specialistkou, nevím. Ani její jméno či národnost neznám. Co ale vím, je to, že jí ti návštěvníci poznali jakožto jednu zruďu, která praktikovala svá zvěrstva právě v lágru, ve kterém byli uvězněni. Okamžitě to oznámili úřadům. Byla zatčena, vydána do Polska, kde byla odsouzena k smrti a popravena.

Moji rodiče se s postupem času seznámili s těmi, kteří se tam po válce vrátili anebo se tam chtěli usadit. Byla to směsice lidí, kteří zřejmě hledali v Mariánkách nějaký smysl svého života a chtěli si ho tam znovu rozjet. Vrátila se paní Fáberová se synem; oženil se s českým děvčetem a měli pak dvě dcery. Byla tam paní Boháčová, která sedávala s maminkou v parku, zatímco můj bratr klímal v kočárku a já si hrála s dětmi. Povídaly si o svých útrapách před válkou a za války. O paní Boháčové moc nevím, myslím si však, že byla také v koncentráku. Mohu se však mýlit. Měla drdol, který mě velice zaujal a na který jsem toužila si sáhnout. Mnoho let později jsem si tu scénu připomněla, když jsem se dívala na

obraz, který namaloval francouzský malíř Édouard Vuillard pod názvem *The Public Gardens*, předpokládám, že se v češtině nazývá *V parku*. Namaloval ho sice v roce 1894, ale ta scéna je stejná. Na lavičce sedí tři ženy, z nichž jedna má drdol, a povídají si, zatímco v parku, který vypadal přesně tak jako ten náš, dovádí skupina dětí.

Zajímavé bylo také to, že najednou do Mariánek přijela velká skupina holohlavých řeckých sirotků. Měli vši, tak je oholili. Dnes se ví, že mnozí z nich sirotci vlastně ani nebyli, ale byli tam a my je vídali, jak pochodují městem – mladé oběti opět jednoho z mnoha evropských neštěstí.

Mezi usedlíky ve městě byla paní Georgiadze, Gruzínka, která utekla po revoluci v Rusku do Československa. Také paní nebo slečna Van der Hart, která se narodila holandským rodičům v Indonésii a tvrdila, že její babička byla indonéskou princeznou. Co dělala v Československu, jsem nikdy nepochopila. Jen jsem slyšela, že se nikdy nemohla smířit s tím, jak si Holanďané v Indonésii vedli. Později se odstěhovala do Prahy, odkud ji v padesátých letech úřady z Československa vypověděly. Její osud je mi neznámý.

### SEN O HOŘE ZMRZLINY

V létě 1948 k nám přijela na návštěvu moje babička, která se usadila v Anglii poté, co se jí s třemi dcerami podařilo utéci z Německa za pět minut dvanáct. Byla to její první návštěva. Pamatuji si, že jsme spolu stály na balkoně našeho nového bytu, už ne na Hlavní, nýbrž na Stalinově třídě a z rádia burácely zbrusu nové partyzánské a vojenské písně, které přeskakovaly přes spáleniště a přes krvavé řeky, jakožto budovatelské písně, které zvěstovaly nadcházející ráj na naší zemi, pravděpodobně v pětiletce páté. Babička se dívala na pochodující davy a prohlásila: „Mně to tady připomíná Německo, na mou duši.“ Na to si dobře pamatuji.

Nicméně, život se odvíjel. Chodilo se na kolonádu, kde začal vyhrávat lázeňský orchestr. Oplatky se také pekly, protože

se do města pomalu vraceli lázeňští hosté. Co se týče zásobovací situace, tak se nadále šmelilo se vším možným. Když nic kloudného na vaření nebylo, tak se šlo k potoku trhat kopřivy. Ty se pak doma spařily vařící vodou a v hrnci se posléze zazelenal špenát. Nebo se šlo na houby a něco se vždy z nich vykouzilo. Vitaminy pro děti nebyly, tak jsem musela podstoupit muka, vyvolaná páchnoucím rybím tukem. Nikdy jsem něco tak ohavného neochutnala. Zmrzlina byla vodová a jeden kopeček byl za kačku. Dětské sny se skládaly z představ desetikorunové hory v papírovém kornoutku v cukrárně na Hlavní třídě. Na okraji města však byla velká zahrada – sad a zeleninový lán, který spravoval bulharský zahradník. Tam se objevily v létě meruňky a květák, na podzim jablka a hrušky. Dostaly se k nám na stůl, když si to rodiče mohli dovolit. Výjimkou jsme jistě nebyli.

### MIKROKOSMOS

Když vzpomínám na své rané mládí v Mariánských Lázních, tak před sebou vidím kaleidoskop dětského života, který se odvíjel na troskách utracené civilizace. Jízdy na saních po zasněžených kopcích, letní procházky k Lesnímu prameni, srkáni vody z Rudolfova či Křížového pramene, která chutnala jako vyvařený utrejch, vidina tajuplného chodce, který na Štědrý večer šel opuštěnou, temnou ulicí s lucernou v ruce a kterého jsem považovala za Ježíška, na svoji mateřskou školku a na první den ve velké škole, na draka, kterého jsem si pouštěla na podzim na kopci – na všechno to, co dítěti život má nadělit. Nicméně ty vzpomínky jsou také ztvárněny odezvou strastí, které byly hmatatelné, které se prolínaly do každodenního života a byly mnou rozpoznatelné. Zahrnují především osoby, které pátraly po novém životě poté, co se jim dřívější rozsypal, a který jim budoucnost zastírala. Nový život se rodil za zatracených okolností. Právě Mariánské Lázně byly jakýmsi mikrokosmem společenských změn, které zasáhly hluboko do našeho bytí. I když se už více než půl století otočilo na mém osobním ciferníku, přece jen jsou vzpomínky na ně ještě živé. Jsou trvanlivé. Jsou vlastně nezapomenutelné.

(Autorka žila v letech 1966–1974 v Izraeli, poté přesídlila do Austrálie. Do jejího textu jsme prakticky nezasahovali, opravili jsme jen transkripci a evidentní překlepy a dodali jsme mezititulky. Jako ilustrace jsme použili dobové pohlednice z 30. let 20. století.)



Mariánské Lázně. Kavárna „Krkonoš“.

## Šelomo ben Jechiel Luria: NIKOLI SOUDCE, ALE UČENEC

Z cyklu *Rabínské myšlení středověku a renesance*

Rabi Šelomo ben Jechiel Luria (Maharšal, 1510–1573) se narodil nejspíše v Poznani v rodině, jež byla propojena s nejvýznamnějšími učeneckými klany té doby, včetně Katzenellenbogenů a Minzů z Padovy. Pů-

názské oblasti. Také Šelomo Luria považoval za nutné se s *Šulchan aruchem* a s kódexy obecně vyrovnat. Luriův odpor ke kodifikacím byl především institucionální. Forma právního kodexu umisťovala rozho-



Poznaň, rodiště Šeloma ben Jechiela Lurii na vedutě z roku 1617.

sobil jako rabín v Ostrogu a v Brestu Litvském, avšak jeho nejdůležitějším působištěm byl polský Lublin, kde se stal vedoucím ješivy, založené na počátku 16. století Šalomem Šachnou. Sám Šachna byl žákem Jaakova Pollaka, jenž přispěl k přenesení zvláštní metody studia zvané *pilpul* z Německa do východní Evropy. Po neshodách s Šachnovým synem Jisraelem založil Luria v Lublinu svou vlastní ješivu, jež brzy začala přitahovat množství studentů. Přestože na první pohled zůstal Luria ve stínu svého mladšího bratrance Mošeho Isserlese, někteří současní badatelé ukazují, že naopak právě Luria byl patrně nejoriginálnější a nejbrilantnější aškenázkým halachistou 16. století.

### POSLEDNÍ AUTORITA

S rabi Šelomem Luriou jsme se setkali v minulém díle seriálu jako s oponentem Mošeho Isserlese, odmítajícím studium filosofie. Se svým bratrancem se však Luria rozcházel i v ožehavé a mnohem méně akademické záležitosti halachických kodifikací. V dílu věnovaném Chajimu ben Becaleovi (Rch 3/2011) jsme zmínili, že Isserles sám kodexy psal a ten nejkontroverznější – Karův *Šulchan aruch* – dokonce opatřil glosami, čímž urychlil jeho přijetí v aške-

dování mimo sféru talmudické akademie, na půdu soudů, v nichž v 16. století zhusta zasedali *baalej batim*, tedy muži, kteří nebyli profesionálními učenými. Luria oproti tomu zdůrazňoval zjevení a posvátný charakter halachy. Praktickou halachu chápal jako momentální vyjádření neustále zjevované ústní Tóry. Soudcem proto měl být pouze učenec Talmudu.

Proto také Luria na Karově *Šulchan aruchu* nekritizoval jen formu kodexu. Karo se totiž rozhodl založit svá rozhodnutí na názorech „starých“ autorit, jež pro něj reprezentovaly „tři sloupy“: Jicchak Alfasi (1013–1103), Maimonides (1138–1204) a Ašer ben Jechiel (asi 1250–1328). Z teologického hlediska představuje Karo převažující tendenci v judaismu, zdůrazňující celkový úpadek světa s rostoucí časovou vzdáleností od zjevení a předání Tóry na Sinaji. Dostal-li Mojžíš na Sinaji k psané Tóře (*Tora še-bichtav*) rovněž celý korpus ústní Tóry (*Tora še-be-al pe*), pak při každém předání z generace na generaci dochází k zapominání a úbytku znalostí. Tomu nutné odpovídá i klesající váha náboženských autorit – učenec nesmí odporovat názoru svého učitele. Luria oproti tomu akcentuje alternativní pojetí zjevení, které vyjadřuje následující talmudický příběh: *Když vystoupil Mojžíš na*

*nebesa, zastihl Svatého, budiž požehnán, jak sedí a připojuje korunky k písmenům [Tóry]. Řekl mu: „Pane světa, kvůli komu se takto namáháš?“ Odpověděl: „Je jistý muž, který bude jednou na konci řady pokolení, jménem Akiva ben Josef. Z každického zobáčku nad písmenem odvodí celé kupy zákonů.“ [Mojžíš] řekl [Bohu]: „Pane světa, ukaž mi jej!“ Řekl mu: „Otoč se!“ [Mojžíš] pak šel a posadil se do poslední z osmi řad [v akademii rabi Akivy] a vůbec nevěděl, o čem tam hovoří. Síly ho opustily... Když [rabi Akiva] došel k jisté věci, zeptali se jej žáci: „Mistře, odkud to máš?“ Řekl jim: „To je halacha, kterou dostal Mojžíš na Sinaji!“ A Mojžíš přišel zase k sobě. (bMen 29b)*

Na příběhu není překvapující zázračné přenesení Mojžíše do učebny rabi Akivy, ale téměř blasfemická zápletka: Mojžíš, největší prorok, jemuž bylo dovoleno zapsat boží zákon, nerozumí, o čem diskutuje rabi Akiva se svými žáky! Příběh sděluje myšlenku nikoli jednorázového, ale kontinuálního zjevování ústní Tóry. Ústní Tóra je zde chápána v dynamickém smyslu jako nástroj, umožňující nábožensky podložit moment změny v systému halachy. Nikoli náhodou je protagonistou příběhu slavný učenec rabi Akiva. Právě rabínské učenci jsou totiž nositeli zvláštního étosu, umožňujícího provést změnu, a přesto se nevymknout hracím posvátné tradice.

V halaše odráží teorii kontinuálního zjevení princip *gaonej batrae* (doslova „poslední autority“). Podle tohoto principu je třeba při rozhodování v halachických záležitostech přihlížet především k názorům nejsočasnějších rabínských učenců. Mimoto Luria zdůrazňoval i genealogický prvek rabínské autority, již podepíral rovněž pevným zasazením učence v nepřerušném proudu tradice. V souladu s tím se Luria věnoval genealogii a v jednom ze svých nejčastěji citovaných spisů (č. 29), jež obsahuje chronologii aškenázkých učenců od 11. století dále, odvozuje svůj původ od rabi Šeloma Jicchakihovi (Raši, 1040–1105), jehož rodokmen současně spojuje s talmudickým učencem Jochananem ha-Sandlarem.

### ŠALOMOUNOVO MOŘE

Svým teoretickým úvahám dal Luria konkrétní obdobu ve svém monumentálním komentáři k *Babylonskému talmudu* s názvem *Jam šel Šelomo* neboli *Šalomounovo moře*. Nejprve uvádí své vlastní halachické rozhodnutí – *din*. Následně se podrobně zabývá rozbořením problému a snaží se postihnout veškerá relevantní stanoviska předchozích rabínských autorů k dané pasáži. Luriova rozhodnutí jsou často nezávislá nebo v přímém rozporu se staršími názory a jeho poselství je o to zřetelnější:



poslední slovo v halachické debatě nemají „staří“, ale naopak nejsoučasnější učenci. Jinými slovy, Luria v souladu s popsanou teorií halachy sám sebe pasuje do pozice jednoho z *gaonej batraej*. Nikoli soudce, ale učenec, nikoli mrtvý zákoník, ale svobodné uvažování nad posvátným textem (celý spis sleduje posloupnost Talmudu), jakkoli s úctou přihlížející k existujícím názorům. Izraelský badatel Elchanan Reiner v jedné ze svých studií označil Luriův komentář za nejoriginálnější halachický spis 16. století. Poukázal rovněž na skutečnost, že text nebyl za Luriova života vydán tiskem, což připisoval právě jeho inovativnosti. Přestože byl Luria všeobecně vážen a mnozí z vůdčích učenců následující generace byli jeho žáky, o tištěné vydání nebyl zájem. Luria tak sice prokazatelně napsal komentáře k šestnácti traktátům Talmudu, avšak pouze méně než polovina se dochovala: *Bava kama* (Praha 1615–1618), *Chulin* (1633), *Bejca* (1636), *Jevamot* (1740), *Gitin* (1761), *Kidušin* (1766) a první čtyři kapitoly *Ktubot* (1862).

Své kritické uvažování prokázal Luria rovněž ve spise, který jeho vydavatelé nazvali *Chochmat Šlomo* (Krakov 1582), glosách k Talmudu, jež se zcela v souladu s dobovým zájmem renesančních humanistů o textově-kritické problémy soustřeďují zejména na stanovení správného čtení textu. Ocituje z předmluvy vydavatele, jež osvětluje mnohé ze života tiskařů, učenců a jejich spisů: „*Putoval jsem od města k městu a z jednoho království do druhého. [...] Zplodil jsem syny, [aby vyrůstali] k Tóře. Důvodem mého vandrování bylo přispět k Tóře a k poznání, rozmnožit nesmírně knihy a rozšířit autory. [...] Hle, tři muži ctěných jmen, učenci: rabi Uri Lipmann Chafec, rabi Mordechaj Aškenazi a rabi Jechiel z Poznaně a v jejich rukou opis vynikajícího díla rabi Šeloma Lurii, blahé paměti. [...] Každý traktát studoval ve své ješivě se studenty a mladými učenci s ohledem na možné vylepšení textu. Neustal ani na okamžik ve zkoumání gemary, Rašiho a tosafot na starých pergamenech a v citacích u kodifikátorů. [...] Nenechal velké ani malé věci bez opravy, tu přidal nebo ubral slovo nebo písmeno a opravil i dělení textu.*“

### TEXT MÁ SVOU HISTORII

Luria si uvědomoval, že text má svou historii – při své cestě staletími v něm dochází k postupné kumulaci drobných i větších omylů, zejména jakýmsi kyvadlovým procesem chyb a jejich oprav. Středověký opisovač totiž považoval za správné ve svém opise opravit slova, jež se mu zdála v předloze chybná. Co považoval za chy-

bu, mohlo však být jednoduše slovo, kterému v daném kontextu nerozuměl, a bylo-li skutečně chybné, nemohl kopista určit, že rekonstruuje text do jeho původní podoby. Renesanční tiskaři pracovali podobně. Snažili se z dostupných předloh vybrat verzi, kterou považovali za nejlepší. Čtenářům pak začali pomáhat postupně vznikající interpunkcí – i v hebrejských tiscích se začal objevovat jakýsi puntík (někdy jen mezera), jež členil text jako dnešní čárky, tečky nebo otazníky. Tiskařovo rozhodnutí i zde mohlo ovlivnit význam textu, který učenci jako Luria zkoumali do nejmenších detailů.

Intelektuální samostatnost se vyznačují rovněž Luriova responza (Lublin 1575). Často dávají nahlédnout i do jemného přehledu společenských vztahů a nálad, o nichž jinak historické prameny spíše mlčí. Příkladem může být responzum č. 72, ve kterém Luria reaguje na následující dotaz: „*Bolí-li někoho hlava, smí usednout k jídlu [a tedy pronést požehnání] s nepokrytou hlavou?*“ Luria uvozuje svou odpověď jednoznačným soudem: „*Nevim o žádném zákazu pronést požehnání s nepokrytou hlavou.*“ Následně se zabývá vysvětlením možných halachických námitek, aby nakonec zařadil zvyk pokrytí hlavy jako vyjá-

studuje ve svém pokoji, ať to nepouští ze zřetele. Co když jej uvidí nějaký nevzdělanec (am ha-arec) a utrpí tak jeho vážnost.“ Současně se však Luria pozastavuje nad neodpovídající důležitostí, kterou židovská společnost již v jeho době právě tomuto vnějšímu znaku přikládala: „*Když třeba někdo pije nežidovské víno v nežidovské krčmě a jí k tomu vařené ryby jejich přibory, [...] lidé jeho chování nijak nezpochybňují ani nezkoumají a prokazují mu úctu, pokud je bohatý a mocný. A kdyby někdo jedl a pil košer, pouze s nepokrytou hlavou, budou se toho chytat, jakoby se vyděloval z celku. Proto si moudrý dá pozor, aby nezadal příčinu k pomluvám, a když jej bolí hlava natolik, že by nesnesl na hlavě nic těžkého, pokryje si hlavu [pokryvkou] z jemného lnu nebo hedvábí.*“

### MÉNĚ ZNÁMÉ SPISY

Na závěr ještě zmíníme méně známé Luriovy spisy. V 16. století usilovali aškenázští rabíni o obnovení systematického studia biblických textů, jež bylo v předchozích stoletích opomíjeno ve prospěch Talmudu. Tak se dostal znovu do centra aškenázského studijního plánu Rašiho komentář k Tóře. Spolu s tím se stalo pro učence téměř pravidlem psát poznámky k Rašiho komentáři.



Lublin, kde Šelomo ben Jechiel Luria působil, patřil vždy k významným polským městům.

dření zbožnosti (*chasideut*). Zmiňuje zvyk nevcházet do synagogy s nepokrytou hlavou a naopak vypráví o jistém učenci, který studoval s nepokrytou hlavou a píše: „*Bezpochyby se domnívám, že i když taková věc není zakázána, nejedná se ani o projev zbožnosti.*“ Výsledně Luria soudí, že protože nevzdělání lidé nevědí, že pokrytí hlavy není halachickým příkazem, smýšleli by o prostovlasém učenci jako o nedbajícím o dobré mravy, neboť překračuje zákon judaismu. A dodává: „*I když [učenec]*

Luriovy glosy k Rašimu a k poznámkám Eliji Mizrachiho vyšly roku 1609 v Praze, jež patřila k předním centřům, ve kterých obnova zájmu o Bibli probíhala. Luria ještě napsal vysvětlivky k pozitivním příkazům, jak je uspořádal Moše mi-Coucy v *Sefer micvot gadol* a komentář k populárnímu kodexu jídelních a kuchyňských předpisů *Šaarej Dura* Meira z Düren, o kterém již na tomto místě byla řeč. Některé další Luriovy spisy jsou dochovány v rukopisech a na své vydání teprve čekají. **PAVEL SLÁDEK**

## BÍLÝ HAVRAN ...a další události

*/Vybráno z českého tisku/*

„Otto Wolf. Hanácká verze Anny Frankové“ nazvala Mladá fronta Dnes (9. 6.) vyprávění o příběhu chlapce, který se s rodiči a sestrou ukrýval před nacisty poblíž Tršic; v poslední dny války ho zavraždili vlasovci; jeho deník vyšel tiskem v roce 1997. ■ O Židovské historii Uherského Brodu, která „sahá přibližně do konce 13. století“ napsal týdeník Slovácké noviny (1. 6.); autor článku připomněl časté židovské příjmení Brod. ■ Pod titulkem „Alma Mahler Werfel. Vdova čtyř umění“ se rozepsal týdeník Instinkt (16. 6.) o vídeňské femme fatale. ■ Pod lákavým titulkem „Lichva a lichváři“ publikoval týdeník Profit (30. 5.) článek, který krátce a nepřesně zopakoval staré známé věci. ■ Šostakovičova *Symfonie č. 13 b moll Babi Jar* zazní v rámci festivalu Smetanova Litomyšl. Skladba z r. 1962 připomíná největší masovou vraždu v dějinách (nacisté v Babím Jaru během dvou dnů zavraždili 34 tisíc kyjevských židovských mužů, žen a dětí). „V Sovětském svazu byla skladba zakázána. ... Důvodem byla oficiální doktrína o boji proti sionismu a mezinárodnímu kosmopolitismu, která vyrůstala z hlubokých kořenů velkoruského antisemitismu.“ (Hradecký deník, 7. 6.) ■ Novojičínský deník (1. 6.) referoval o tom, že spisovatel a publicista Max Mannheimer (91), rodák z Nového Jičína a vězeň nacistických koncentráků, přijal čestné občanství města Dachau. Podle autora článku Oty Filipa „bílý havran“, jak mu říkají přátelé, čestný doktor mnichovské univerzity a nositel „téměř všech významných německých vyznamenání“, nepřestává Němce „znepokojovat“ tím, že jim připomíná zločiny na Židech. „Nenacházím ale odpověď“, píše autor v reportu ze slavnostního předávání čestného občanství, „proč se s Mannheimerem setkávám v zámku bavorských králů, když bílý havran vlastně patří do Nového Jičína a já na Slezskou Ostravu.“ ■ Literární noviny (2. 6.) recenzovaly výstavu *Barokní synagogy* v Galerii Roberta Guttmanna. ■ Pod titulkem „Půlstoletí intimity amerického muže“ přinesly Lidové noviny (28. 5.) úvahu věnovanou poslednímu laureátu Man Bookerovy mezinárodní ceny za prózu Philipu Rothovi. „Podle mne se počítají knihy, a to se týká i mých vlastních, kde chlap sám na sebe řekne to nejhorší,“ cituje deník autora, který si „vysloužil nálepku Žida, který nechce být Židem“. ■ „Park Gustava Mahlera v jihlavské Benešově ulici se možná stane za-

nedlouho kromě odpočinkové zóny, zasvěcené hudebnímu géniovi, pietním místem jihlavských obětí holokaustu.“ (Pelhřimovský deník, 15. 6.) ■ „Na trh v Prostějově směli židé až po křesťanech“ sděluje čtenářům Prostějovský deník (18. 6.) v titulku článku o městském trhu. „Prostějované se tak chránili proti spekulativním cenám,“ prozradil novinám historik. ■ Médii proběhla zpráva, že Centrum Simona Wiesenthala koupilo za 150 tisíc dolarů Hitlerův dopis z r. 1919, v němž jasně navrhuje, že „konečným cílem musí být nekompromisní odstranění Židů vůbec“. ■ Kroměřížský deník (21. 6.) přinesl rozhovor se studentem holešovského gymnázia Petrem Dujkou, který zvítězil ve středníškolské soutěži se svou odbornou prací na téma „Zánik židovské komunisty v Holešově“. ■ Měsíčník České lékařské komory Tempus Medicorum (13. 6.) v přehledu historie lékařské komory připomněl mj., že se přidala v říjnu 1938 k memorandu osmi profesních organizací, které požadovaly, dávno před okupací, aby „přiměřeným opatřením byla účast Židů ve svobodných povoláních ihned omezena“. Komora se za svoje angažmá „omluvila židovským kolegům symbolicky v březnu loňského roku“. ■ „Přináší pohledy svěží a troufalé, ale zároveň tradiční. V tomto smyslu je tato extatická kniha událostí,“ říká recenzent MfD (28. 5.) v referátu (nazvaném „Troufalá extáze biblických žen“) o knize Annick de Souzenelle *Ženský pól bytí aneb Tečka za Adamovým tělem*. ■ Noviny Prahy 2 (17. 6.) referovaly o průběhu Jom ha-šoa na vinohradském náměstí Míru. ■ Podle Hodonínského deníku (31. 5. a podle dalších asi 40 regionálních deníků) prý studenty otázka, zda je „rabi Löw žid, nebo muslim“, u státních maturit „upřímně pobavila“. ■ Pod titulkem „První železná lady“ recenzuje MfD (28. 5.) český překlad monografie Goldy Meirové. ■ Narozeniny Miloše Hájka (90), jednoho z českých Spravedlivých mezi národy, připomněl deník Právo (11. 6.). ■ „Jedním z folklorních svatebních zvyků v Miloticích na Hodonínsku je „prodávání nevěsty Židovi“ (Brněnský deník, 20. 6.). ■ „Mrzí mě, že i propagace toho, že jsme Češi, je vydávána za extremismus,“ říká v MfD (2. 6.) český podnikatel s napůl japonskými, napůl moravskými kořeny Tomio Okamura. „Ale pozor! Češi jsou dneska Vietnamci, Češi, Romáci, Slováci... i Židi...“

tp

## ALMA A KRÁSNÁ POLDI

*(dokončení ze str. 14)*

tragické osudy jeho devíti dětí, geniálních, komplikovaných osobností, které nijak netoužily jít v otcových šlépějích. Jedna Ludwigova sestra zemřela hned po narození, tři bratři spáchali sebevraždu, bratr Paul byl vynikající klavírista (ač za války přišel o pravou ruku). Všichni sourozenci Wittgensteinové byli po matce nadaní hudebníci a všichni trpěli různými neurózami a psychickými poruchami. Jak se s tím vším vyrovnávala „krásná Poldi“, autor hry nenaznačuje.

Svět rodu Wittgensteinů a svět akterů Sobolovy hry má řadu souvislostí: jako mecenáš podporoval Karl W. Gustava Mahlera i Gustava Klimta; dcera Margaret, jejíž slavný portrét vytvořil Klimt, spolupracovala se Sigmundem Freudem. Dodejme, že L. Čumba připomněl i to, že jako dítě se geniální filosof (jehož paternální předci z otcovy i matčiny strany byli Židé) mohl teoreticky setkat se stejně starým Adolfem Hitlerem: oba totiž určitý čas navštěvovali tutéž školu – reálku v Linci. Druhá linie hry se odehrává někdy v padesátých letech, kdy ve znárodněných hutích vedou dva dělníci v šatně přízračný dialog v duchu wittgensteinovské filosofie: při svačině rozprávějí o vztahu mezi jazykem a světem a dumají nad logikou jazyka.

### SBORNÍK

Při představení byl také prezentován česko-německy vydaný sborník s názvem *Ocelový král, Karl Wittgenstein, mecenáš a sběratel (1847–1913)* autorů Jiřího Kovářika a Radoslavy Schmelzové, který podrobně zachycuje život, kariéru, povahu i záliby slavného průmyslníka. Otištěn v něm je i jeho vlastní životopis, který už jako těžce nemocný diktoval dceři Hermíně (cenný dokument byl nalezen poměrně nedávno, roku 2002, v kladenském archivu). Text doprovází řada ilustrací: fotografie rodiny, kladenských hutí i interiérů domů, které K. W. nechal upravit či navrhnout svými přáteli, umělci z okruhu vídeňské secese, které podporoval.

**Text a foto ALICE MARXOVÁ**

*(K tématům viz: Jiří Kovářík, Radoslava Schmelzová, Ocelový král, Karl Wittgenstein, mecenáš a sběratel, vydalo Občanské sdružení Arteum; wittgensteinovský cyklus L. Čumby lze sledovat na www.skutecnost.cz a informace a bohatý dokumentární materiál k představení Alma na www.alma-mahler.com.)*

## IZRAEL: Nespokojená země spokojených

Na první pohled žije Izrael v obavách. V revoluční atmosféře „arabského jara“, znejistění platných smluv a v době, kdy Obamova Amerika usiluje hlavně o přízeň arabského světa, se objevuje neklid. Ilustruje to e-mailový oběžník rozeslaný analytickou skupinou Debka: „Jeruzalém musí zůstat v židovských rukou! Palestinci požádají OSN, aby uznala jejich stát s Jeruzalémem jako metropolí. Jen 12 % Izraelců si myslí, že Obama pomáhá Izraeli. Izraelci chápou, že Izrael čelí největší výzvě od roku 1948 a přitom se nemohou spolehnout na podporu Obamovy administrativy.“

Takto – nejistě, neuroticky a hystericky – působí Izrael, jak ho vnímáme z novinových zpráv. Tatáž země ovšem působí jinak, když ji poměříme polarity jejich vlastních občanů. „Izrael se umístil na sedmém místě světového ‚indexu štěstí‘“, „Gallup pokládá Izrael za sedmou nejvíce prosperující zemi“, zní izraelské novinové titulky, které však do světových listů neproniknou. A přece odpovídají realitě, tedy tomu, co změnil světově uznávaný Gallupův ústav.

### NA ŠPICI SVĚTOVÉHO ŠTĚSTÍ

Gallupův výzkum spokojenosti s vlastním životem má svou tradici i vypovídací schopnost. V každé zemi zkoumá vzorek 1000 lidí, kteří svůj postoj k životním podmínkám (přímo v daném okamžiku i s výhledem do příštích pěti let) zařazují na číselné škále 0–10. Gallup pak výpovědi seskupuje do tří kategorií: společnosti s průměrným hodnocením do 4 bodů považuje za soužící se (*suffering*), ty s hodnocením do 7 bodů za pachtící se (*struggling*) a ty, které překonají 7 bodů, za prosperující, spokojené (*thriving*). A právě v popředí této nejvyšší kategorie (z celkem 124 zkoumaných zemí) se ocitá Izrael.

Jak si stojí mezi ostatními státy? Na úplně špici jsou Skandinávci. Vede Dánsko (72 % spokojených s podmínkami vlastního života), následuje Švédsko s Kanadou (po 69 %), Austrálie (65 %), pak Finsko s Venezuelou (po 64 %) a potom už Izrael s Novým Zélandem (po 63 % spokojených). Až pod nimi se umísťují Nizozemsko, Irsko, Spojené státy, Rakousko, Velká Británie...

Ještě více vynikne úspěch Izraele v rámci Blízkého východu. Tam se k prosperujícím společnostem řadí jen bohaté a ropné Spojené arabské emiráty (55 % spokojených)

a Katar (53 %). Až s velkým odstupem následují Libanon (21 %), Alžírsko (20 %), Turecko (16 %), Libye s Palestinou (po 14 %), Jemen s Egyptem (po 12 %) a Súdán s Marokem (po 9 %).

Ano, v těchto číslech se projevuje izraelská prosperita, o níž se sice mluví, ale hluboko zaostává za fascinací „mírovým procesem“. Izrael ve světové soutěži o morální uznání prohrává, z židovského státu se nestává morální „světlo národům“, jak si to přáli jeho zakladatelé a idealisté. Zato jde



Izraelci ve věku 15–24 let nyní spatřují nejdůležitější cíl politiky státu v podpoře židovské identity. V pozadí dům, ve kterém byl v r. 1948 vyhlášen Stát Izrael. Foto Karel Cudlín, Tel Aviv 2010.

Izrael jasně dopředu v ekonomice, informatice, moderních technologiích, financích, vědě i jejích aplikacích.

Izrael je na třetím místě na světě v indexu snadnosti podnikání, který sestavuje Světová banka. Má druhý největší počet nově založených firem hned po USA a největší počet společností kotovaných v indexu NASDAQ hned po Severní Americe. Izraelská národní banka v mezinárodním hodnocení poskočila z osmého místa v roce 2009 na první.

Myslíte si, že ty žebříčky jsou jen abstraktní? Dejte tomu. Ale v Izraeli zřídily svá první vývojová centra v zámoří tak slovnuté firmy jako Intel a Microsoft. Mají tam pobočky IBM, Cisco Systems i Moto-

rola. Proslulý americký miliardář Warren Buffett (pokládán za nejbohatšího člověka planety) zakoupil svou první zámořskou akvizici též v Izraeli – firmu Iscar za čtyři miliardy dolarů, a to už je hodně konkrétní počín. Ačkoli ta firma sídlí blízko libanonských hranic, v území ohrožovaném raketami Hizballáhu, Buffett její nákup považuje za dobrou investici do budoucna.

Slavný národohodopád Milton Friedman prý s oblibou žertoval, že Izrael vrací všechny židovské stereotypy: lidé si mysleli, že Židé jsou dobrými kuchaři, dobrými manažery a špatnými vojáky, ale Izrael to obrátil. Jenže Friedmanův bonmot už dávno neplatí. V New York Times uvedl zajímavé srovnání David Brooks: zatímco

Egyptané v USA za dvacet let zaregistrovali 77 patentů a občané Saúdské Arábie 177, Izraelci plných 7652. Od těchto faktů se odvíjí izraelská atmosféra zachycená ve výzkumu Gallupova ústavu. Lze ji podat jako atmosféru spokojených lidí v zemi, jež je nespokojená se svými bezpečnostními a politickými vyhlídkami.

### DEMOKRACIE? NEZÁJEM

Ten vývoj má i společenské dopady, jak píše Arie O'Sullivan v listu *The Jerusalem Post*. Dorůstá totiž generace, která nezažila ani existenční války, ani velké vlny teroru, ani atmosféru po atentátu na premiéra Rabina. Tím zajímavěji působí studie jejích postojů, kterou vypracovalo Makrocentrum pro politickou ekonomii ve spolupráci s německou Nadací Friedricha Eberta. A protože jsou známé výsledky stejné studie z let 1998 a 2004, lze stanovit jisté trendy. O čem vypovídají?

Izraelci ve věku 15–24 let nyní spatřují nejdůležitější cíl politiky státu v podpoře židovské identity. Ta v jejich očích odsunula demokracii až na třetí místo, zatímco na druhém místě je mír s arabskými sousedy. „Základní zjištění zní, že mládež se posunuje doprava,“ říká Roby Nathanson, šéf centra, jež průzkum provádělo. Zatímco v roce 1998 pro ni byl základním společenským rozporem vztah mezi sekulárními a náboženskými Židy, dnes je jím vztah mezi izraelskými Židy a Araby.

Lze to shrnout i takto. Budoucí izraelské elity tvoří generace, která už vyrůstala s internetem. Je zvyklá dostávat hodně informací, ale názorově není vyhraněná a nezaujímá jasné pozice. Favorizuje mírový proces, ale vůbec není připravena k ústupkům. Je pro sociální spravedlnost a rovnost, ale zároveň je proti zásahům vlády do trhu a ekonomiky. Tak vypadá generace spokojených Izraelců.

ZBYNĚK PETRÁČEK

## Kalendárium

Na počátku 20. století – v době, kdy česko-německý konflikt nabyl značných rozměrů – se židovští spisovatelé, básníci a novináři z českých zemí, tehdy vstupující do literatury, rozhodli prorazit bludný kruh intolerance, v němž se ztrácely generace jejich otců, a manifestačně a ve vzpouře proti nim se pokusit o zmírnění národního antagonismu v zemi. Jako program byla jejich snaha formulována poprvé před **sto lety**, roku **1911** ve stati básníka, dramatika a překladatele Otty Picka „České básnické umění“ v rubrice „Nová česká literatura“ v nově založeném (a jen krátce vycházejícím) pražském německém časopise *Herder-Blätter*. (Ve stejném čísle upozorňuje básník Hans Janowitz na Bezručovo dílo, které považuje za „nejzajímavější výkřik národa ... opuštěného a vydaného napospas dědičnému nepříteli.“) V té době se už dá mluvit o „společném, plánovitém a aktivním tlumočení a uvádění českého umění a českého národního života do německé jazykové oblasti“ (K. Kropol), přičemž „tlumočení a uvádění“ přestávalo být jen kulturním činem, dostávalo politický podtext, který ještě zesílil za první světové války. Událostí z tohoto pohledu bylo lipské vydání výboru z veršů Petra Bezruče pod názvem *Die Schlesischen Lieder des Petr Bezruč*, jehož autorem byl básník Rudolf Fuchs, a berlínské vydání antologie *Jüngste tschechische Lyrik* (Nejmladší česká lyrika), kterou připravili židovští překladatelé z Prahy. Obě knihy vyšly v roce 1916; připomeňme, že právě probíhal proces s Karlem Kramářem a jeho společníky, kteří byli odsouzeni k trestu smrti pro údajnou velezradu, v Ženevě byl proklamován český protihabsburský odpor a v Paříži vznikla Národní rada československá. Zejména Bezručovy verše vzbudily v Německu nečekaný zájem; nejen proto, že se tu čtenáři setkali s protestem proti národnostnímu a sociálnímu útlaku v podobě, jakou v domácí poezii neznali, ale i díky předmluvě Franze Werfela, tehdy už známého básníka, který nechápe Bezručovy básně jen jako symbol a říká – uprostřed války – naplno: „Naše srdce cítí souznělost se všemi utlačovanými všech národů. Náš duch nenávidí všechny podoby moci a sebevědomí všech národů.“



Adolf Hoffmeister: Otto Pick.

Před **220 lety**, v roce **1791**, zemřela v Brně legendární osobnost moravské židovské historie ŠENDL DOBRUSCHKOVÁ, rozená HIRSCHLOVÁ (nar. 1735). Inteligentní, podnikavá, údajně i nebyvale krásná žena se provdala za ŠELOMA LEVYHO DOBRUSCHKU (1715–1774), znalce Talmudu a schopného obchodníka (jeho otec byl prvním Židem, který se směl od roku 1254 v Brně usadit), dala mu šest synů a šest dcer, po jeho smrti se starala o rozsáhlou rodinu a o obchodní záležitosti. Prostějovská rodina, z níž pocházela, vždy sympatizovala se šabatiánskými idejemi a patřila k přívržencům Jakoba Franka. V prostředí frankistického mesianismu (falešný mesiáš Frank nějakou dobu dokonce u Dobruschkových v Brně žil) vyrůstalo i dvanáct Šendliných dětí; osm z nich se po smrti otce dalo pokřtít a jen dvě zůstaly spolu s matkou u víry svých předků.

Nejnadanější z jejich dětí byl bezesporu MOSES DOBRUSCHKA (1753 Brno–1793 Paříž). Po konverzi byl nobilitován, jako FRANZ THOMAS VON SCHÖNFELD převzal tabákový monopol na Moravě a zbohatl na armádních dodávkách ve válkách s Turky, které vedli panovníci Josef II. a Leopold II., jejichž přízni se těšil. Patřil k druhé generaci frankistů ovlivněné již osvícenstvím: byl příznivcem myšlenky kulturního povznesení Židů a jejich sblížení s křesťanským světem, napsal více než šedesát německých a hebrejských sbírek básní, her a překladů, spoluzaložil osvícenskou lóži Asijských bratří v Evropě, která plánovitě přijímala Židy; do její doktríny vnesl prvky kabaly. V roce 1791 odmítl stanout v čele frankistického hnutí a odjel s bratrem Davidem a sestrou Leopoldinou do Paříže, kde své bohatství velkoryse odevzdávali do služeb revoluce, vedli salon, zasahovali do politiky (bratři si zvolili další, revoluční jméno: FREY). Osudným se jim stalo sblížení s poslancem Konventu Francoisem Chabotem, za něhož se vdala jejich sestra. Byli obviněni ze špionáže pro Rakousko a spolu s Chabotem (a také s Dantonem) v dubnu 1793 zemřeli pod gilotinou. Na osudu jediného muže, bohatého Žida, obchodníka a básníka – na životní pouti, která ho vedla od židovství k frankismu a konverzi, od kabaly k osvícenskému racionalismu, od služby monarchii k službě revoluci – lze dobře ilustrovat, jak složité byly okolnosti procesu zvaného židovská emancipace. (tp)

## TEREZÍNSKÁ AKADEMIE

V *Roš chodeš* jsme již psali o aktivitách amerického dirigenta *Murry Sidlina*. Jedním z jeho projektů je *Terezínská hudební akademie* (THA). Její další ročník byl zahájen 12. 6. v kostele na hlavním terezínském náměstí Beethovenovou *Devátou*: téměř dvouseťhlavý Český symfonický orchestr a Kühnův sbor i doprovodný komentář maestra Sidlina (ne nadarmo se hlásí k odkazu Leonarda Bernsteina, jehož je žákem), byly velice působivé. Dalším z významných počinů M. Sidlina je vytvoření „Síně slávy terezínského ghetta“, kam by měly být uváděny nejvýznamnější osobnosti, které přispěly do života vězňů svým kulturním či uměleckým přínosem. Jako první byl uveden *Kurt Gerron*, jehož život a dílo, jakož i tragické roli při režii nacistického propagandistického filmu byl věnován seminář. Terezínský kabaret v ghettu připomněl program „Proč se smějeme?“ v nastudování americké historičky *Lisy Peschel*, která dlouhodobě spolupracuje s Terezínskou iniciativou, Památkem Terezín, Židovským muzeem v Praze aj. Zaujala i představení souboru *Veretski Pass Klezmer Ensemble*, který procházel symbolickými místy ve městě (utajená synagoga, železniční vlečka apod.) a nechával se jimi inspirovat k improvizacím hudebním meditacím.

Několikadenní program vyvrcholil večerem na Židovské radnici v Praze, při němž se díky Fžo podařilo něco neobvyklého: na pódiu při panelové diskusi „Terezín a jeho místo v odkazu šoa“ usedli velvyslanci Norman Eisen (USA), Yaakov Levy (Izrael), Johannes Haindl (Německo), Ferdinand Trautmannsdorf (Rakousko) a americký velvyslanec pro otázky holokaustu Stuart Eizenstat. Program zahájil ministr obrany (a senátor za litoměřický obvod, kam Terezín spadá) Alexandr Vondra. Ve velmi zajímavé debatě se všichni zamýšleli nad odkazem šoa a způsoby, jak jej zachovat a prezentovat, i nad odškodněním obětí šoa. Škoda, že se zlatého hřebu THA kvůli stávce v dopravě nemohlo zúčastnit víc pražských diváků.

Hlavními organizátory THA byly vedle Fžo, Památníku Terezín a Města Terezín, především Institut Rafaela Schächtera a Nadace „Defiant Requiem“. Dvě poslední jmenované instituce založil M. Sidlin, který již chystá program THA na příští rok. Počítá mj. s tím, že by na jaře 2012 v Chrámu sv. Víta zaznělo Verdiho *Requiem*, tak jak jej s terezínskými vězni nastudoval Rafael Schächter.

TOMÁŠ KRAUS

## BAROKNÍ SYNAGOGY V ČESKÝCH ZEMÍCH

■ Už jen **do konce prázdnin** trvá zajímavá výstava v pražské Galerii Roberta Guttmanna v Židovském muzeu (U Staré školy 3, Praha 1) nazvaná *Barokní synagogy v českých zemích*. Jejím cílem je poprvé podrobněji zmapovat a představit odborné i širší veřejnosti skupinu dosud málo známých architektonických památek českých zemí, které jsou vzácnými doklady historie a kultury tradičních židovských obcí na našem území, pro něž byly synagogy hlavním a většinou i jediným centrem náboženského a společenského života i vzdělávání. Tyto jen výjimečně dochované staré synagogy jsou současně také cennými doklady místního stavitelství, které tvoří nedílnou součást architektonického dědictví České republiky. Na výstavě je téma představeno poutavě a přehledně: texty s řadou fotografií, pláneků i předmětů. Otevřeno je denně mimo soboty a židovské svátky od 9 do 18 hodin.

## JERUZALÉMSKÁ SYNAGOGA

■ Do **30. 10.** je v Jeruzalémské synagoze (Jeruzalémská 7, P 1) přístupna výstava fotografií Karla Steinera, českého umělce, žijícího v Paříži, na téma judaismu, měst (Paříž, Praha, Jeruzalém) a mrtvé přírody. Má název *Vize reality: Ne jenom zátiší*. Otevřeno denně kromě sobot a židovských svátků od 11 do 17 hodin.

## ALEŠ VESELÝ: TRVÁNÍ A SETRVÁNÍ

■ V centru současného umění DOX (Poupětova 1, P 7) jsou v prostorách sochařské terasy a dvora centra DOX do konce září k vidění monumentální objekty jednoho z nejzajímavějších českých umělců, sochaře Aleše Veselého. Otevřeno denně kromě úterý, od 10 do 18 hodin.

## FOTOGRAFIE ANDREASE FEININGERA

■ V Domě U Kamenného zvonu (Staroměstské náměstí 13, P 1) je do 23. 10. přístupna výstava s názvem *That's Photography*. Autorem snímků je Andreas Feininger, německo-americký fotograf (rodina jeho matky měla částečně židovské kořeny). Studoval a působil v Evropě, v roce 1939 emigroval do Spojených států, kde se proslavil se svými dynamickými černobílými fotografiemi New Yorku čtyřicátých let, v nichž zachytil rušný život velkoměsta, odehrávající se na pozadí působivých architektonických dominant. Feininger byl nejen vynikající fotograf, ale také výborný učitel. Vedle příruček napsal více než 40 knih o fotografování, které

## KULTURNÍ POŘADY



Hanoch Piven: Sigmund Freud.

byly přeloženy do 13 jazyků. Zemřel roku 1999 v New Yorku. Rozsáhlá výstava představuje takřka tři stovky černobílých fotografií. Otevřeno: út–ne 10–20 hodin.

## KAREL CUDLÍN: FOTOGRAFIE 2001–2011

■ Plody posledního desetiletí rozmanité práce představuje fotograf Karel Cudlín, umělec, jehož snímky z Izraele a prostředí židovské obce znají dobře i čtenáři *Rch*, v Galerii AMU v Praze (Malostranské nám. 12, P 1). Od **14. 7. do 11. 9.**, otevřeno denně mimo po 10–12 a 13–18 hodin.

■ Současně je v červenci v komunikačním prostoru Školská (Školská 28, P 1) představen Cudlínův cyklus *Odchody*, soubor diapositivů a fotografií, který zachycuje odchod sovětských jednotek z Milovic i dalších lokalit. Od **5. 7. do 22. 7.** Otevřeno, út 13–19.00, st–pá 13–17 hodin.

## TVÁŘE HANOCHA PIVENA

■ České centrum Praha (Rytířská 31, P 1) pořádá ve spolupráci s Velvyslanectvím Státu Izrael v Praze výstavu izraelského výtvarníka Hanocha Pivena s názvem *Making faces*. Hanoch Piven se proslavil zejména portréty známých starších i současných umělců a politiků vytvořených z běžných předmětů (kartáče, knoflíky, látky, zeleninu apod.). Jeho pestré a vtipné ilustrace se v posledních dvaceti letech objevily na obou březích Atlantiku, přispíval do amerických časopisů a novin, jako jsou *Time*, *Newsweek*, *Rolling Stone*, i mnoha evropských publikací (*London Times* či *Die WeltWoche*). Vydal šest dětských knih. Od roku 2003 cestuje H. Piven po celém světě a pořádá výtvarné dílny pro děti i dospělé.

Jeho metodu používají učitelé a terapeuti jako prostředek k vyjádření psychických problémů skrze hru a kreativitu. Součástí pražské výstavy je výtvarný koutek, kde si návštěvníci mohou vytvořit vlastní díla. Výstava je přístupná **do 3. 9.** Vstup zdarma. Otevřeno út–pá od 10 do 18.00, v sobotu od 12 do 18.00.

## BOSKOVICE 2011

■ *Boskovický festival pro židovskou čtvrť* se koná již podevatenácté, a to od **7. do 10. července**. V Boskovicích bude připraveno několik hudebních scén různých žánrů, divadla pro děti i dospělé, filmy, výstavy, autorská čtení, prohlídky židovské čtvrti, výtvarné dílny, stolní hry, cyklovýlet, non-stop DJs scéna (profi šapitó, světelná show), happeningy a jam session. Vystoupí hiphopeři Prago Union s živou kapelou, izraelská ska-reggae kapela Los Caparos, akusticko-elektrické duo DVA, hudebně-divadelní projekt AllStar Refjúdží Band, legenda undergroundu The Plastic People of the Universe a mnoho dalších. Do 6. 7. si můžete zakoupit vstupenky za předprodejní ceny v Ticketportal, Ticketpro, Ticketstream (nebo bez servisních poplatků za 390 Kč/300Kč v čitárně Unijazzu, Praha 1, v Rekomandu, Praha 2, nebo v Městském informačním středisku v Boskovicích). Viz: [www.boskovice-festival.cz](http://www.boskovice-festival.cz).

## SYNAGOGA TURNOV

■ V sobotu 2. 7. v 18.00: Koncert dua Toque de Silencio (Vanda a Jindřich Klapetkovi) *Hudba sefardských Židů*. Vstupné 50 Kč.

■ V neděli 17. 7. v 17.00: Koncert česko-kanadské zpěvačky Lenky Lichtenberg *Synagogální zpěvy a jidiš písně*. Vstupné 50 Kč. Koná se u příležitosti derniéry výstav *Granátový imunoglobulin* a *Příběh dětí – kresby dětí z terezínské ghetta*.

■ V sobotu 30. 7. v 18.00: Přednáška herce, režiséra a neúnavného dokumentátora židovských hřbitovů Jaroslava Achaba Haidlera *Židovská mystika kabala*. Vstupné 50 Kč. Jste srdečně zváni!

## ŠAMAJIM TŘEBÍČ 2011

■ Ve dnech **25. července až 30. července** se v židovské čtvrti v Třebíči uskuteční již 8. ročník *Festivalu židovské kultury*. Program zahrnuje taneční, hudební a divadelní vystoupení, přednášky, výstavy, besedy, prezentace nových knih, autogramiády a komentované prohlídky zdejších židovských památek.

Vstupné: denní 120 Kč; permanentka na 6 dní 490 Kč. Předprodej začíná 1. července. Více informací naleznete na adrese [www.mkstrebic.cz](http://www.mkstrebic.cz) nebo v Informačním a turistickém centru v Třebíči (kontakty: [info@mkstrebic.cz](mailto:info@mkstrebic.cz), 568 610 021).

## RESTITUCE PO ROCE

Je tomu právě rok, co byla z iniciativy České republiky v Praze završena bezprecedentní mezivládní jednání o restitucích a náhradách soukromého a komunálního nemovitého majetku zkonfiskovaného nacisty v období holokaustu, jejichž výsledkem se stal dokument s dlouhým názvem *Doporučení a nejlepší postupy pro restituce a náhrady nemovitého majetku zkonfiskovaného či jinak zabaveného nacisty, fašisty a jejich kolaboranty během období holokaustu (šoa) 1933–1945 včetně doby druhé světové války*. Dokument (dále jen *Doporučení*) podepsalo 47 států, které mj. projevíly ochotu zvážit vypracování národních programů a legislativních úprav, které by se zabývaly řešením problematiky restitucí a náhrad ukradeného majetku. Tento chválný počín české diplomacie vyplynul ze závěrů mezinárodní konference K osudu majetku za holocaustu, která proběhla v roce 2009 v Praze a Terezíně.

### UKRADENÝCH 125 MILIARD

Podle odhadů citovaných v *The New York Times*, které vycházejí z izraelských vládních studií, dosahuje hodnota židovského majetku ukradeného a zničeného v Evropě za druhé světové války 125 miliard dolarů (při dnešních cenách). Suma zahrnuje byty a domy, bankovní účty, obchody a firmy, pojistky, osobní předměty, zlato, akcie a dluhopisy, cizí měnu, šperky a umělecká díla. Podle odhadu bylo restituováno či odškodněno pouhých 20 % tohoto majetku.

Cesta od politických jednání a morálních prohlášení ke konkrétním činům je ovšem trnitá, zvláště s ohledem na posttotalitní realitu pokřivených majetkových poměrů a mnohdy zpochybnitelných majetkových titulů, v níž arizované nemovitosti, znárodněné pak komunisty, mnohdy slouží subjektům, které mají k těmto majetkům značně pochybný vztah. Velká část majetků zůstala po válce bez dědiců a propadla státu, což je v právních státech morálně přijatelnou praxí. V případě majetku, který zůstal bez dědiců v důsledku rasové genocidy, je však nutné rozlišovat: genocida evropského Židovstva nebyla jen dílem nacistů, ale také jejich pomahačů a sympatizantů v okupovaných evropských státech. Nárok těchto států je jistě mnohem spornější.

Jedinou zemí, která tuto morální nuanci rychle pochopila, je Německo. Majetek vyvražděných německých Židů, který zůstal bez dědiců, byl adekvátně kompenzován přeživším v západním světě prostřednictvím organizace Jewish Material Claim Conference. Je jasné, že tento princip nelze plošně uplatnit v zemích, které byly samy okupová-

ny a jejichž obyvatelstvo (nejen židovské) utrpělo taktéž ohromné ztráty na životech a na majetku. Nicméně nelze tolerovat nyníjší stav, kdy ve většině nových demokracií ve střední a východní Evropě proběhla 20 let po pádu komunismu jen velmi omezená restituce komunálních majetků a soukromé majetky nebyly restituovány prakticky vůbec.

### NEZBÝVÁ NEŽ DOUFAT

Politováníhodný je především případ Polska, které před několika měsíci smetlo dlouho připravovaný restituční zákon ze stolu. Polská vláda to vysvětlila nedostatkem financí v důsledku ekonomické krize (Polsko má přitom jednu z nejrychleji rostoucích ekonomik v Evropě). Antisemitická kampaň, která se v Polsku rozpoutala v tandemu s debatou o restitucích, jen dokládá, jak daleko máme ve východní Evropě k civilizované politické a občanské kultuře. Stav restitucí a kompenzací zůstává neuspokojivý také v Lotyšsku, kde se příslušný legislativní proces zastavil úplně, téma se však alespoň stalo veřejnou záležitostí. Na Ukrajině je zcela tabu. Ani u nás zatím nemůžeme tvrdit, že by závěry *Doporučení* padaly na zcela úrodnou půdu...

Jsou ovšem i pozitivní případy – např. Makedonie, která restituci elegantně a samostatně vyřešila v rámci své svrchovanosti. Protihodnotou za majetek bez dědiců bylo vybudováno působivé Muzeum holokaustu ve Skopji. I Češi v poslední době učinili krok vpřed – v rámci nové legislativy o náhradách za církevní majetek budou vyplaceny též náhrady za dosud nekompenzovaný židovský majetek. I Litva si v minulých týdnech vylepšila svou image – nový zákon odškodní zkonfiskovaný židovský komunální majetek ve výši zhruba 5,3 mil. dolarů; soukromého majetku se však netýká.

Projevily-li státy ochotu a vůli základní právo svých občanů na navrácení majetku hájit, nezbyvá než doufat, že stagnace v oblasti restitucí a kompenzací ve východní Evropě, jež s malými výjimkami trvá i po podpisu *Doporučení*, je jen dočasná. Důležité je v procesu pokračovat a to způsobem, který bude pro jednotlivé státy přijatelný. Restituce „in rem“ mají přednost, adekvátní kompenzace ale také představují uspokojivé řešení. Klíčové je i nadále reflektovat minulost a hledat možné, byť třeba i částečné nápravy neodškodněných majetkových křivd. Ignorovat historickou odpovědnost vůči obětem druhé světové války by znamenalo politický i společenský krok zpět.

MICHAELA ROZOV

Evropský institut odkazu šoa, o. p. s.

## VÝZVY ZPRÁVY INZERCE

### LAUDEROVY ŠKOLY V PRAZE

■ **Na počátku byl příběh...**: Díky podpoře Nadačního fondu obětem holokaustu získaly Lauderovy školy příspěvek na tisk sborníku dětských prací, které vzniknou v rámci setkání dětí z více pražských škol. Zatím proběhla první část – spisovatelskou práci si přišly vyzkoušet děti z 5. ročníku pražských základních škol. Hned na začátku dne se setkaly se spisovatelem Arnoštem Goldflamem, který promluvil mimo jiné i o tom, jak pracuje spisovatel – a nadchl tím všechny přítomné, včetně pedagogického dozoru. V následujících několika hodinách děti psaly vlastní příběhy na židovská témata (resp. alespoň se některé z nich o to pokusily). Na podzim se chystá obdobná dílna pro žáky 9. ročníku.

■ **Úspěch v celostátním kole**: Studentka 3. ročníku Sarah Dubná se umístila na výborném 4. místě celostátního kola středoškolské odborné soutěže. Její soutěžní práce se týkala včely medonosné a navazovala na předchozí školní seminární práce. Kateřina Steinová získala ve stejné soutěži 1. místo. Oběma studentkám děkujeme za vzornou reprezentaci školy. *ip*

### PODĚKOVÁNÍ

■ Chtěla bych moc poděkovat paním učitelkám Luce a Míše z Lauderovy mateřské školy Na Výšinách za skvělou péči, kterou po dobu šesti let věnovaly mým dcerám. Nikdy jsem nelitovala, že je do školky vozím přes půl Prahy. Jsou to ty nejlepší učitelky. *Kateřina Kuzmová + Staškovi*

### KULTURNÍ PROGRAM

#### DSP HAGIBOR

■ 13. 7. v 15.00: Beseda s vrchním pražským a zemským rabínem K. E. Sidonem – O slavných rabínech.

■ 20. 7. ve 14.00: Beseda s Ing. Janem Neubauerem na téma Izrael – země tří světových náboženství.

### LETNÍ ULPAN

■ Na léto 2011 vypisujeme letní kurzy moderní hebrejštiny pro několik různých úrovní pokročilosti. Jedná se o kurzy pro začátečníky, mírně a středně pokročilé. Rozsah kurzu: 20 vyučovacích hodin. Kurzy začínají 13. 7. a končí 15. 9. Pro pokročilé studenty vypisujeme letní konverzační klub s rodilou mluvčí. Rozsah kurzu: 20 vyučovacích hodin. Konverzační klub začíná 28. 6. a končí 13. 9. 2011. Popisy jednotlivých úrovní, rozvrh a další informace naleznete na [www.ulpan.cz](http://www.ulpan.cz).

**ŽNO BANSKÁ BYSTRICA**

V **júli** zo srdca a úprimne blahoželáme našej dlhoročnej členke, vzácnej pani Helenke Kartalovej, ktorá sa 30. 7. dožíva krásneho životného jubilea – 90 rokov!

*Ad mea veesrim šana!*

**Úmrtie**

S hlbokým zármutkom oznamujeme, že 24. mája vo veku 77 rokov nas navždy opustila jedna z našich dlhoročných členiek, pani MUDr. Eva Krečová.

**ŽNO BRATISLAVA**

V **júli** oslavujú: pán Juraj Alner – 74 rokov; pán Alexander Bachnár – 92 rokov; pán Peter Bán – 80 rokov; pani Ing. Erika Brániková – 80 rokov; pán Ernest Brodek – 81 rokov; pani Ing. Agnesa Grossová – 65 rokov; pani MUDr. Eva Hulényiová – 73 rokov; pani RNDr. Mária Krivjanská – 65 rokov; pani Ludmila Mesežniková – 84 rokov; pani PhDr. Emma Panovová-Weiser – 86 rokov; pani Jozefína Patašiová – 82 rokov; pani PhDr. Anna Podhorná – 75 rokov; pani Veronika Poláková – 81 rokov; pani Mariana Rybecká – 76 rokov; pani Klára Somogyiová – 87 rokov; pán Juraj Steiner – 65 rokov; pani Ing. Darína Šmardová – 65 rokov; pani Desanka Tausová – 82 rokov; pani Ing. Katarína Traubnerová – 65 rokov; pán Samuel Trojan – 91 rokov; pán RNDr. Eduard Ujházy – 65 rokov; pani Agneša Urbanová – 76 rokov; pani Anna Weissová – 87 rokov; pani Katarína Zitkovská – 82 rokov, a pani Anna Zlatošová – 87 rokov.

*Ad mea veesrim šana!*

**ŽO BRNO**

V **červenci** blahopřejeme týmto našim jubilantům: pani Nicole Engelsmannová, nar. 31.7. – 40 let; pani Lýdia Ferová, nar. 8.7. – 73 let; pan David Fiša, nar. 7.7. – 23 let; pani Dita Hanáková, nar. 3.7. – 39 let; pan Bedřich Hermann, nar. 2.7. – 92 let; pan Leo Horáček, nar. 23.7. – 62 let; pan Petr Kavan, nar. 15.7. – 61 let; pani Renata Laxová, nar. 15.7. – 80 let; pani Gertruda Rohanová, nar. 3.7. – 86 let; pani Gusti Veselá, nar. 27.7. – 82 let, a pani Věra Vozáková, nar. 30.7. – 67 let.

*Ad mea veesrim šana!*

**ŽO DĚČÍN**

V **červenci** oslavují: pan Alexander Shonert, nar. 31.7. – 39 let; pani Vlasta Bakalová, nar. 10.7. – 63 let; pan Petr Chvátal, nar. 15.7. – 38 let; pan Daniel Jančovič, nar. 30.7. – 29 let; pan Jaroslav Kovtun, nar. 21.7. – 16 let; pan Alexandr Narodetsky, nar. 4.7. – 66 let, a pan Michael Neuwirth, nar. 7.7. – 53 let.

*Ad mea veesrim šana!*

**ZPRÁVY  
Z OBCÍ****ŽO KARLOVY VARY**

V **červenci** oslaví narodeniny pan Tomáš Sommer, nar. 23.7. – 65 let.

*Ad mea veesrim šana!*

**ŽNO KOŠICE**

V **júli** oslaví: pani Olga Šponderová-Solárová, nar. 20.7. – 99 rokov; pán Dezider Drucker, nar. 24.7. – 92 rokov; pani Magdaléna Novotná, nar. 31.7. – 91 rokov; pán Šimon Chajimovič, nar. 16.7. – 89 rokov; pán Eugen Šramek z Královského Chlmca, nar. 2.7. – 83 rokov; pani Ilona Gregorová, nar. 29.7. – 82 rokov, a pán Dagobert Lewandowski, nar. 4.7. – 74 rokov.

*Ad mea veesrim šana!*

**ŽO LIBEREC**

V **červenci** blahopřejeme pani Nadě Šichanové, která se dne 16. 7. dožívá 59 let.

*Ad mea veesrim šana!*

**ŽO OLOMOUC**

V **červenci** oslavují: pan MgA, PhD. Daniel Hrbek, nar. 29.7. – 40 let; pan Petr Beck, nar. 22.7. – 84 let; pan Jaroslav Nejezchleba, nar. 12.7. – 41 let; pani Eva Vostrá, nar. 13.7. – 23 let; slečna Andrea Dorazilová, nar. 26.7. – 18 let; slečna Barbora Dorazilová, nar. 21.7. – 14 let, a slečna Linda Dorazilová, nar. 27.7. – 9 let.

*Ad mea veesrim šana!*

**ŽO OSTRAVA**

V **červenci** blahopřejeme: pani PhDr. Zuzaně Čaplové, nar. 5.7. – 62 let; pani Jindřišce Danelové, nar. 6.7. – 79 let; pani Zuzaně Ličkové, nar. 20.7. – 63 let; pani Evženie Mandlové, nar. 28.7. – 62 let, a pani Inge Rusňákové, nar. 2.7. – 79 let.

*Ad mea veesrim šana!*

**ŽO PLZEŇ**

V **červenci** oslaví narodeniny tito naši členové: pan Ladislav Václavík, nar. 4.7. – 58 let; pan Karel Steiner, nar. 6.7. – 58 let, a pani Klára Faitová, nar. 17.7. – 82 let.

Všem jubilantům přejeme hodně zdraví, štěstí a osobní spokojenosti.

*Ad mea veesrim šana!*

**ŽO PRAHA**

V **červenci** oslavují narodeniny: pani Berta Babková, nar. 2.7. – 90 let; pani Rela Balejová, nar. 15.7. – 82 let; pani Eva Blažková, nar. 31.7. – 87 let; pani Judita Bosáková, nar. 29.7. – 85 let; pan Mikuláš Bröder, nar. 26.7. – 83 let; pan Ernest Fuks, nar. 13.7. – 85 let; pani Eva Hermannová, nar. 22.7. – 82 let; pani Pavla Kováčová, nar. 15.7. – 98 let; pani Helena Kovanicová, nar. 13.7. – 87 let; pani Sonja Kratochvílová, nar. 19.7. – 85 let; pani Edith Krausová, nar. 12.7. – 82 let; pani Zdena Langerová, nar. 14.7. – 82 let; pani Zuzana Ledererová, nar. 29.7. – 87 let; pani Hana Nermutová, nar. 12.7. – 86 let; pani Jana Polanská, nar. 27.7. – 90 let; pani Irena Racková, nar. 23.7. – 86 let; pani Valerie Slezáková, nar. 1.7. – 88 let; pani Gusta Šnáblová nar. 3.7. – 92 let, a pani Věra Tomanová, nar. 5.7. – 80 let.

*Ad mea veesrim šana!*

**ŽNO PREŠOV**

V mesiaci **júl** sa životného jubilea dožívajú títo našia členovia: pán Šimon Chajmovič, nar. 15.7. – 89 rokov; pani Eta Šteukauerová, nar. 24.7. – 87 rokov; pani Júlia Kartinová, nar. 15.7. – 75 rokov, a pani MUDr. Soňa Bázlerová, nar. 6.7. – 66 rokov. Jubilantom prajeme z celého srdca všetko najlepšie. *Ad mea veesrim šana!*

Dodatočne želáme pánu MUDr. Ivanu Schvalbovi, ktorý oslavil dňa 22. 6. svoje 54. narodeniny.

*Ad mea veesrim šana!*

**ŽNO RIMAVSKÁ SOBOTA**

V **júli** slávia narodeniny: pán JUDr. Juraj Wirtschafter, nar. 21.7. – 61 rokov, a pani Eva Ruffinová, nar. 28.7. – 81 rokov.

*Ad mea veesrim šana!*

**ŽO TEPLICE**

V **červenci** oslaví narodeniny: pani Lotte Kozová, nar. 19.7. – 86 let; pani Hana Kredlová, nar. 15.7. – 54 let; pani Sylvia Lebovičová, nar. 26.7. – 65 let; pan František Lederer, nar. 11.7. – 81 let; pani Eva Skočdoplová, nar. 29.7. – 79 let; pan Robert Appel, nar. 7.7. – 47 let, a pan Roman Faerman, nar. 1.7. – 53 let.

*Ad mea veesrim šana!* Přeje celá teplotická obec.

**ŽO ÚSTÍ NAD LABEM**

V **červenci** oslaví narodeniny pani Lydie Schöpfová. Přejeme jí hodně zdraví.

*Ad mea veesrim šana!*

## LITVA: ODŠKODNĚNÍ

Litevský parlament schválil v červnu kompenzaci ve výši 52 milionů dolarů jako odškodnění za majetek, který Židům zabavili nacisté i sovětské úřady. Zmíněný majetek vlastní v současnosti stát. Vláda začne odškodné vyplácet od příštího roku a fondy budou částečně využity na opravu židovských památek. Částka 1,25 milionu dolarů bude vyplacena přímo přeživším.

Litevské židovské organizace o schválení kompenzace usilovaly již od roku 2002. Prodlevu způsobily problémy v domácí politice i obavy z možné antisemitské reakce. Podle amerického Muzea holokaustu žilo na Litvě kolem 160 000 Židů, což bylo zhruba 7 % celkové populace; během šoa byli téměř všichni vyvražděni. Litevská židovská obec má dnes okolo 3000 členů.

## POLSKO: NA BIENÁLE IZRAELKA

Na letošním benátském bienále zastupuje Polsko videoinstalace izraelské umělkyně Jael Bartanové. Je to poprvé, co zemi reprezentuje někdo, kdo není Polák. Bartanová si do Benátek připravila tři filmy: *Noční múra*, *Zed' a věž* a *Zavraždění*, v nichž pracuje s myšlenkou „hnutí židovské renesance“, fiktivního politického seskupení, které žádá návrat tří milionů Židů do Polska.

## BUKUREŠŤ: UKRADENÁ VÝSTAVA

Židovský tiskový servis ([www.ztis.cz](http://www.ztis.cz)) mimo jiné informuje o tom, že v rumunské Bukurešti kdosi opakovaně rozkrádá výstavu o holokaustu, kterou její tvůrci umístili do jedné z centrálních stanic metra. 11. června se bukurešťská veřejnost poprvé seznámila s výstavou izraelského fotografa Šaniho bar Ona a v Rakousku narozeného novináře Emila Rennerta. Jedná se o 22 panelů s fotografiemi a texty založenými na společné publikaci bar Ona a Rennerta *Židovská Bukovina – stopy*, která obsahuje fotografie židovského dědictví i současné situace včetně rozhovorů s přeživšími. Panely však do 24 hodin zmizely. Autoři výstavy je vyrobili znovu a zanedlouho jich, navzdory zvýšené ostraze, opět více než polovina zmizela.

## PŘÍZRAKY ŽIDOVSKÉ MINULOSTI

Tak nazvala svou reportáž ze současné Libye skupina amerických novinářů, kteří putovali po několika místech rozbouřené země. Židovská přítomnost na těchto místech trvala přes 2300 let, přečkala vládu Římanů, Turků, Italů a ukončily ji jednak holokaust a definitivně pak protisionistická politika arabských vůdců. Poslední vlna odchodu nastala roku 1969, kdy se

## ZPRÁVY ZE SVĚTA



Synagoga Dar al-Biše, dnešní stav. Foto archiv.

zmocnil vlády Kaddáfí a nařídil, aby všichni zbylí Židé odešli. Veškerý židovský majetek propadl státu, židovské hřbitovy byly zničeny, synagogy buď zbořeny, nebo slouží jako mešity či k jinému účelu. Přetrvalo jen několik památek: např. ruiny synagogy Dar al-Biše v hlavním městě nebo pozůstatky židovské čtvrti Hara Kabira, z níž se stala zanedbaná chudinská část. Libyjských Židů a jejich potomků dnes žije na 110 tisíc, většina v Izraeli a Itálii.

## VRCHNÍ RABÍN V GRANADĚ

Začátkem června navštívil vrchní sefardský rabín Izraele Šlomo Moše Amar španělskou Granadu, kde v roce 1492 královští manželé Isabela Kastilská a Ferdinand Aragonský podepsali výnos o vypovězení Židů, kteří pak v exilu zformovali sefardskou kulturu. Historicky první návštěvu nejvyššího náboženského představitele potomků vypovězených Židů zorganizovala kulturně-společenská instituce Casa Sefarad-Israel, která spadá pod ministerstvo zahraničních věcí, ve spolupráci se Španělským královstvím.

## JAK ŽIDÉ VNÍMAJÍ KŘESŤANSTVÍ

Středisko židovsko-křesťanského porozumění a spolupráce (CJCUC) v Efratu a Jeruzalémě nedávno vydalo důležité prohlášení, nazvané *Židovské chápání křesťanů a křesťanství*. CJCUC je první ortodoxní židovské seskupení, jež se zabývá židovsko-křesťanským dialogem, spolupracuje

s odborníky z předních amerických univerzit (Princeton, Yale). Pro čtenáře *Rch* může být zajímavé, že tuto organizaci před několika lety založil rabi Šlomo Riskin, jehož pravidelné komentáře k týdenním čtením z Tóry otiskujeme.

V prohlášení mj. stojí, že židovské a křesťanské učení už nejsou v teologickém boji, a proto by se Židé neměli obávat křesťanské podpory židovskému národu: „Židé by měli usilovat společně s křesťany o tytéž duchovní cíle svaté historie – univerzální morálku, mír a vykoupení před Bohem –, ovšem dle odlišných a oddělených systémů nařízení platných pro každou komunitu a teologickou víru.“ Jakkoli mohou příslušníci obou náboženství být stále přesvědčeni, že jen jejich víra je ta pravá, říká dále rabi Riskin, je nutné nastolit mezi nimi nový vztah: „Tento nový vztah žádá, aby křesťané respektovali právo židovského národa existovat jako židé s naprostým seburčením, bez jakýchkoli pokusů o konverzi ke křesťanství. Současně musí judaismus respektovat křesťanskou oddanost svému zjevení, vážít si role křesťanství v historii a uznat, že křesťané navázali vztah s Bohem Izraele. V našich předeschatologických časech má Hospodin více než dost požehnání pro všechny své děti. ... Židé a křesťané musí společně nést svědectví Boží přítomnosti a jeho morálních zákonů. Jestliže se židé a křesťané mohou stát po téměř 2000 letech teologické delegitimizace a fyzického násilí partnery, pak je možný mír mezi jakýmkoli dvěma národy kdekoli na světě. Takový mír by byl nejmočnějším svědectvím Boží přítomnosti v lidských dějinách a naší přijaté odpovědnosti přinést Boží požehnání světu. Je to sám základ toho, co tvoří mesiášské očekávání.“

am

רוש חודש  
ROŠ CHODEŠ

Vydává Federace židovských obcí v ČR, Maiselova 18, 110 01 Praha 1, IČO: 00438341, [www.fzo.cz](http://www.fzo.cz). Redakce a administrace: Izraelská 1, 130 00 Praha 3, telefon/fax 226 235 218, e-mail: [roschodes@sefer.cz](mailto:roschodes@sefer.cz). Redakce: Jiří Daniček, Alice Marxová, Tomáš Pěkný (šéfredaktor). Sekretariát a výtvarná spolupráce: Anna Tomášková. Vychází měsíčně, nevyžádané rukopisy se nevracejí. Číslo indexu 47 680. Distribuci pro předplatitele provádí v zastoupení vydavatele společnost Media servis, s. r. o., Zákaznické centrum, Videňská 995/63, 659 51 Brno, tel.: 541 233 232; fax: 541 616 160, e-mail: [predplatne@mediaservis.cz](mailto:predplatne@mediaservis.cz), reklamace: 800 800 890. Předplatné pro Slovensko MAGNET press, Slovakia, s. r. o. P. O. Box 169, 830 00 Bratislava, tel.: 00421-2-67201931-33, fax: 00421-2-67201910 (20,30), e-mail: [predplatne@press.sk](mailto:predplatne@press.sk). Předplatné do zahraničí vyřizuje administrace Roš chodeš. MKČR E922, ISSN 121074 68. Toto číslo vychází 1. 7. 2011.

Cena 15 Kč (0,90 €)